

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

META SKOK

**Motnje hranjenja kot tema v sodobnih slovenskih
mladinskih romanih**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

META SKOK

**Motnje hranjenja kot tema v sodobnih slovenskih
mladinskih romanih**

Diplomsko delo

Mentorica:
izr. prof. dr. Mateja Pezdirc Bartol

Študijski program:
Slovenski jezik in književnost – D
Novinarstvo – D

Ljubljana, 2014

Zahvala

Hvala mentorici izr. prof. dr. Mateji Pezdirc Bartol za usmerjanje in svetovanje pri pisanju diplomskega dela.

Iskrena hvala moji ljubeči družini in prijateljici Lauri za spodbudo in podporo.

IZVLEČEK

Motnje hranjenja kot tema v sodobnih slovenskih mladinskih romanih

Osrednja tema pričujočega diplomskega dela so motnje hranjenja v sodobnih slovenskih mladinskih romanih. V prvem delu so na kratko opredeljene bolezni anoreksija, bulimija, prisilno prenašanje, ortoreksija in bigoreksija. Predstavljeni so simptomi, vzroki in posledice motenj hranjenja.

V nadaljevanju prvega dela so razdelani pojmi mladinska književnost in mladinski roman ter njegova žanrska opredeljenost, podrobneje pa sta predstavljena socialno-psihološki mladinski roman in problemska tematika motenj hranjenja. Po pregledu Priročnikov za branje kakovostnih mladinskih knjig za obdobje zadnjih 22 let je bilo ugotovljeno, da so v slovenskem prostoru s tematiko motenj hranjenja nastali trije izvirni sodobni mladinski romani, štirje prevedeni ter ena mladinska povest in slikanica.

Drugi del naloge z interpretativno in komparativno metodo analizira in primerja sodobne slovenske mladinske romane z omenjeno tematiko, in sicer so to romani *Debeluška* pisateljice Janje Vidmar, *Punčka v ogledalu* avtorice Marinke Fritz Kunc in *Lepe punce lepo bruhajo* izpod peresa Asje Hrvatine. Vse tri avtorice zelo dobro poznajo tako problematiko motenj hranjenja, simptome, vzroke, posledice, doživljanje in spopadanje z boleznijo kot tudi možnosti zdravljenja. V vseh treh mladinskih romanih je glavna oseba odraščajoča najstnica, pripoved pa je po navadi prvoosebna in čustvena, zaslediti je mladostniški sleng, prostor in čas sta natančno določena, dogajanje pa je postavljeno v urbano okolje. Najpogostejši vzroki za razvoj bolezni izhajajo iz družine, kjer gre za neustrezen odnos in komunikacijo med starši ali med starši in otrokom, pridruženi pa so še socio-kulturni in biološko-genetski vzroki. Konec romanov je odprt in nakaže možnosti ozdravitve, vendar bralca pusti tudi v rahli negotovosti.

Ključne besede: sodobni slovenski mladinski roman, žanr, Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig, problemska tematika, motnje hranjenja

ABSTRACT

Eating disorders as a theme in modern Slovenian youth novels

The main theme of this diploma paper is eating disorders in modern Slovenian youth novels. The first part briefly identifies diseases such as anorexia, bulimia, binge eating, ortorexia and bigorexia. The symptoms, causes and the effects of diseases are presented.

Furthermore, the notion of youth literature and youth novel and its genres are also defined. The socio-psychological youth novel and the theme problem of eating disorders are presented in detail. Reference books for reading quality youth's books of the last 22 years have been researched and there are only three original modern Slovenian youth novels with such theme, four translated novels, one youth story and one picture book.

In the second part of diploma paper the novels *Debeluška* written by Janja Vidmar, *Punčka v ogledalu* by author Marinka Fritz Kunc and *Lepe punce lepo bruhajo* by Asja Hrvatin are analyzed and compared with interpretive and comparative methods. All three authors are well known with the problems of eating disorders, their symptoms, causes and effects, as well as with experiencing and coping with such diseases and their treatment options. In all three youth novels an adolescent teenager has a major role, the narrative is usually a first person and emotional. A youthful slang is present, space and time are accurately determined and the action is placed in an urban environment. The most common causes for diseases' development originate in a family, due to inappropriate relationship and communication between parents or between parents and a child, combined with socio-cultural and biological-genetic causes. The novels' end is open and indicates a recovery, but leaves the reader in a slight uncertainty.

Keywords: modern Slovenian youth novels, genre, reference books for reading quality youth's books, theme problem, eating disorders

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
2 MOTNJE HRANJENJA, BOLEZEN SODOBNEGA ČASA	3
2.1 Opredelitev bolezni in simptomi	4
2.1.1 Anoreksija nervoza	4
2.1.2 Bulimija nervoza	5
2.1.3 Prisilno prenašanje	5
2.1.4 Novi obliki motenj hranjenja	6
2.2 Vzroki bolezni	6
2.3 Posledice bolezni	7
3 OPREDELITEV MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI	9
3.1 Mladinska proza	10
3.2 Mladinski roman in žanri mladinskega realističnega romana	12
3.3 Sodobni slovenski socialno-psihološki mladinski roman in problemska tematika	14
4 PRIROČNIK ZA BRANJE KAKOVOSTNIH MLADINSKIH KNJIG	17
4.1 Pregled priročnikov med leti 1991 in 2013	17
4.2 Motnje hranjenja kot tema v sodobnih slovenskih mladinskih romanih	18
5 ROMANI POD DROBNOGLEDOM	20
5.1 O avtorici Janji Vidmar	20
5.1.1 Roman Debeluška	20
5.2 O avtorici Marinki Fritz Kunc	22
5.2.1 Roman Punčka v ogledalu	23
5.3 O avtorici Asji Hrvatin	23
5.3.1 Roman Lepe punce lepo bruhajo	24
6 ANALIZA IN PRIMERJAVA ROMANOV	26
6.1 Interpretacija naslovov	26
6.2 Zunanja zgradba romanov	26

6.3 Dogajalni čas in prostor.....	27
6.4 Pripovedovalec in jezikovno-slogovna analiza	27
6.5 Oznaka glavnih junakinj, njihova diagnoza in doživljanje bolezni	30
6.6 Vzroki, simptomi in posledice bolezni	36
6.7 Družinski in medvrstniški odnosi	37
6.7.1 Odnos med hčerjo in materjo	38
6.7.2 Odnos med hčerjo in očetom.....	40
6.7.3 Odnos med vnukinjo in babico.....	42
6.7.4 Odnos med <i>njo</i> in sestrice	43
6.7.5 Odnosi s prijateljicami.....	44
6.7.6 Odnos do moških in spolnosti	46
6.7.7 <i>Ona</i> in nevidni ljudje	47
7 KONEC V ROMANIH OSTAJA ODPRT	49
8 ZAKLJUČEK.....	50
9 VIRI IN LITERATURA	53
9.1 Literatura	53
9.2 Leposlovne knjige	53
9.3 Spletni viri	53

1 UVOD

Vsak človek je celota zase, unikaten in poseben z vsemi svojimi fizičnimi, psihičnimi in duševnimi lastnostmi. Vsak se na svoj način trudi preživeti in se izpopolniti do te mere, da je zadovoljen s svojim življenjem. Vendar se zaradi svoje različnosti ljudje tudi različno odzovemo na ovire, na katere naletimo skozi svoje odrasčanje. Prevzemanje odgovornosti za lastne odločitve na poti v nova življenjska obdobja nekateri sprejmejo z levo roko, nekaterim pa ti prehodi predstavljajo ogromne težave. Zaradi nerazumevanja in neposluha okolice in družinskih članov se lahko odrasčajoči mladostnik zateče tudi v najrazličnejše odvisnosti kot so droge, alkohol, seks, hrana, računalniške igrice ... Skrijejo se v svoj svet, kjer se sprva dobro počutijo in tako potlačijo svoje trpljenje, s katerim se ne znajo spopasti na drugačen, bolj konstruktiven način.

V sodobnem času se vse več govori o odvisnosti od hrane, ki je opredeljena kot duševna bolezen in govorimo o tako imenovanih motnjah hranjenja. Mednje štejemo anoreksijo, bulimijo in prisilno (tudi kompulzivno) prenaždanje, pojavljata pa se tudi mlajši bolezni ortoreksija in bigoreksija. Izpostavljeni so predvsem mladi, ki na ta način izražajo svoje notranje stiske.

Čeprav se danes že veliko ve in govori o motnjah hranjenja, se mi še vedno zdi, da jih ljudje ne razumejo in jih dojemajo kot tabu teme, o katerih pa raje molčimo. Zato sem se odločila, da v svojem diplomskem delu podrobneje predstavim motnje hranjenja, ki so zelo kompleksna bolezen in jo lahko dokaj hitro spregledamo. Hrana namreč večini predstavlja samo osnovno in nujno sredstvo za preživetje, zato je to odvisnost oziroma bolezen še toliko lažje skrivati in se je hkrati težko pozdraviti, saj brez hrane ne moremo normalno živeti. Poleg tega pa nam potrošniška družba na vsakem koraku nastavlja mamljive »XXL-grizljaje«.

Glavni predmet moje raziskave v diplomskem delu je sodobna slovenska mladinska književnost, natančneje sodobni slovenski mladinski socialno-psihološki roman in tabu tema motnje hranjenja. Vendar bom za lažje razumevanje teme najprej na kratko predstavila zgodovino bolezni motenj hranjenja, razložila, kaj so anoreksija, bulimija, prisilno prenaždanje, ortoreksija in bigoreksija. Opredelila bom tudi vzroke, simptome in posledice bolezni kot jih razlagajo strokovnjaki s področja psihiatrije, psihoterapije, psihologije in sociologije.

V nadaljevanju me bo zanimalo, kdaj se je ta bolezen moderne dobe pojavila tudi v mladinski književnosti in kdo o tem piše pri nas. V ta namen bom naredila seznam mladinskih romanov

od leta 1991 do leta 2013, ki obravnavajo to tematiko in so vključeni v Priročnike za branje kakovostnih mladinskih knjig, ki jih izdaja Pionirska knjižnica. Pri pregledu bom upoštevala slovenske avtorje in tuje prevedene romane (iskala bom po ključnih besedah motnje hranjenja, anoreksija, bulimija, prisilno prenaajedanje, ortoreksija in bigoreksija).

Ker je problematika motenj hranjenja tudi v strokovnem smislu zelo mlad pojav, predvidevam, da je ta tema prav tako redka v sodobni slovenski mladinski književnosti.

V raziskovalnem delu bom natančneje analizirala tri sodobne slovenske mladinske romane in jih med sabo primerjala ter poiskala vzporednice z realnim svetom. Pod drobnogled bom vzela romane *Debeluška*, 1999 (Janja Vidmar), *Punčka v ogledalu*, 2003 (Marinka Fritz Kunc) in *Lepe punce lepo bruhajo*, 2012 (Asja Hrvatin).

Skušala bom odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja, in sicer zanimalo me bo, kako so prikazane motnje hranjenja v romanih in kako se jih lotevajo pisatelji, kakšni so oznaka glavnih junakov, zgradba, slog, pripovedovalec, prostor, čas in jezik, kako se kažejo stiske mladostnikov navzven in kakšno je njihovo notranje doživljanje, kateri so vzroki, simptomi in posledice bolezni ter kakšni so družinski in medvrstniški odnosi.

2 MOTNJE HRANJENJA, BOLEZEN SODOBNEGA ČASA

Bolezni motenj hranjenja so kot take opredeljene od druge polovice prejšnjega stoletja. Opazen je njihov trend naraščanja v svetu in doma. Motnje so bile sprva domena visoko razvitih postmodernih družb, sedaj pa so razširjene tudi na manj razvitih področjih Srednje in Vzhodne Evrope ter na zunajevropskih področjih. (Sternad 2001: 13) Tudi po besedah Karin Serneć, dr. med., specialistke psihiatrije so motnje hranjenja skupina bolezni, ki je bila do pred kratkim znana le ozkemu krogu posameznikov, v zadnjih desetletjih pa je prerasla v bolezen moderne dobe, ki jo strokovnjaki obravnavajo kot bolezen šele zadnjih 50 let. (Serneć v Hafner 2011: 10)

Motnje hranjenja so uvrščene med duševne motnje, saj so vzroki za njihov nastanek različne čustvene stiske, ki se navzven lahko kažejo s telesnimi znaki (prenajedanje, bruhanje, stradanje, zloraba odvajal in diuretikov ter pretirana telesna aktivnost). Posameznik vso svojo energijo posveti hrani in hranjenju ter se tako izogne oziroma obvladuje boleča čustva in probleme. (Serneć v Hafner 2011: 10)

»Motnje hranjenja so čustvene motnje, ki se kažejo v spremenjenem odnosu do hrane. Predstavljajo zunanji izraz globoke duševne in čustvene vznemirjenosti ter nesprejemanja sebe. Oseba, ki trpi zaradi motnje hranjenja, izraža svoje čustvene težave s spremenjenim odnosom do hrane in hranjenja. Navidezni problem s hrano v globini skriva trpljenje, ki je nastalo zaradi cele vrste različnih razlogov. Hranjenje ali odklanjanje hrane postane izraz osvoboditve notranjih, bolečih in neprepoznavnih čustev.« (Serneć v Hafner 2011: 9)

Oblikam motenj hranjenja je skupno, da imajo prisilni (kompulzivni) značaj, torej se oseba zelo trudi, da bi s tem početjem prenehala, a tega nikakor ne zmore. Ta značilnost motnje hranjenja uvršča tudi med zasvojenosti. Gre za začarani krog omamljanja oziroma ritual omamljanja, saj oseba s hrano omami svojo zavest in v sebi doživi trenutno pomiritev. Ritual omamljanja je zelo utrjen in lahko vključuje pripravljanje in nakupovanje hrane, omamljanje s hrano, omamo ob izločanju endorfinov, razmišljanje o svojem telesu in o hrani, planiranje, koliko, kdaj oziroma katero hrano pojesti ... Oseba je ujeta v začarani krog motenj hranjenja, počuti se, kot bi bila hipnotizirana, in čeprav si prigovarja, da bo jutri drugače, se po navadi več let poslužuje rituala in si sama zelo težko pomaga. Rituali omamljanja namreč služijo kot vir vzpostavljanja občutka varnosti znotraj sebe, zato je zelo pomembno, da oseba najde zamenjavo za te rituale. Praznino, ki nastane, lahko torej nadomesti z vpeljavo določenih aktivnosti (na primer športa, plesa, hobijev, meditacije) in ritualnega hranjenja (poudarek je na rednosti, ravnovesju in pozornosti na hrano, medtem ko jé). (Švab idr. 1998: 23–29)

Andreja Švab Modrin in druge avtorice knjige *Ko hrana ni več hrana* so izvedle raziskavo v skupini za samopomoč, kjer so članice na podlagi svojih izkušenj opredelile motnje hranjenja tudi kot iskanje miru, spodbude, ljubezni, topline in varnosti, uspeha, smisla v življenju, odmora in nagrade, lastne ustvarjalnosti, lepote, harmonije, zaupanja in povezanosti v medosebnih odnosih ... ter na drugi strani kot beg pred problemi, odgovornostjo, previsokimi zahtevami, stisko, neprijetnimi čustvi in občutji, lastnim telesom, notranjo praznino ... Lahko bi rekli, da so motnje hranjenja način soočanja z življenjem. Vendar pa, opozarjajo avtorice, ne smemo pozabiti, da se da ta način spremeniti, predvsem z večletnim delom na sebi, spodbudami, podporo in razumevanjem bližnjih. (Švab 1998: 19)

2.1 Opredelitev bolezni in simptomi

Strokovnjaki danes med bolezni motnje hranjenja uvrščajo anoreksijo nervozo, bulimijo nervozo, prisilno prenažedanje in tudi novi obliki motenj hranjenja kot sta ortoreksija nervoza in bigoreksija nervoza. Vsaka od naštetih bolezni ima svoje značilnosti, ki so opisane v nadaljevanju.

2.1.1 Anoreksija nervoza

Anoreksija nervoza velja za psihiatrični sindrom že zadnjih 100 let. Kriteriji, ki jo diagnosticirajo, so intenziven strah pred debelostjo, ki je prisoten tudi ob zniževanju telesne teže, moteno doživljanje lastnega telesa (oseba ima občutek debelosti), nezmožnost pridobiti telesno težo, ki ustreza starosti posameznika (indeks telesne mase je pod 17,5) in izguba menstruacije. Diagnoza pa se lahko postavi tudi tedaj, ko ima posameznik tipično sliko anoreksije nervoze, ampak ustrezno telesno težo. Pogosto so pridružene še shizofrenija, obsesivno kompulzivne motnje in razpoloženske motnje. (Serbec v Hafner 2011: 15–17)

Pri anoreksiji gre za pretiran nadzor nad potrebami svojega fizičnega telesa (gibanje, skrb za telesni izgled in hranjenje). Članica iz skupine za samopomoč je svoje doživljanje anoreksije opisala takole: »Spomnim se, da sem se tehtala vsake pol ure. To je bila res nenehna obremenjenost, ki še danes ni čisto prenehala. Najhuje je bilo to, da se tega sploh nisem zavedala oziroma nisem vedela, kako naj prekinem.« (Švab idr. 1998: 17)

2.1.2 Bulimija nervoza

Bulimija nervoza je kot samostojna bolezen obravnavana šele od šestdesetih in sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Za postavitev diagnoze so potrebni izpolnjeni kriteriji: ponavljajoča se obdobja prenajedanja (basanja s hrano, nažiranja), občutek pomanjkljivega nadzora nad lastnim hranjenjem v obdobjih prenajedanja, prenajedanju sledijo neustrezni mehanizmi zmanjševanja telesne teže (bruhanje, uporaba odvajal, diuretikov, stradanje, pretirana telesna aktivnost) ter pretirano ukvarjanje z obliko svojega telesa in telesno težo (strah pred debelostjo). Tudi bulimiji nervozi so pridružene nekatere druge motnje: razpoloženske motnje, odvisnost od psihoaktivnih snovi, motnje kontrole impulzov in osebnostne motnje. (Sernec v Hafner 2011: 18, 19)

Pri bulimiji se izmenjujeta izguba nadzora in pretiran nadzor, ki ju je članica iz skupine za samopomoč predstavila tako: »Še toliko več požrem, ker vem, da bom na koncu vse izbruhala. Jem vse – od kruha, sira, majoneze in piškotov, do sadja, špagetov, jogurtov ... In zvečer si kupim kakšne zares dobre sladkarije ali čips, da se malo pocrkلام. In da pozabim, kakšno sranje je življenje.« (Švab idr. 1998: 17, 18)

2.1.3 Prisilno prenajedanje

Motnja prisilno prenajedanje je najmanj raziskana, zadnja leta pa potekajo intenzivne raziskave tudi v tej smeri (nekateri strokovnjaki jo vključujejo v kategorijo bulimije nervoze, spet drugi pa menijo, da je prenajedanje povezano z drugimi psihološkimi težavami). Za to motnjo so značilna prekomerna telesna teža, ponavljajoča se obdobja prenajedanja (basanja s hrano, nažiranja), občutek pomanjkljivega nadzora nad lastnim hranjenjem v obdobjih prenajedanja, ki pa jim ne sledi uporaba vedenjskih vzorcev za nižanje telesne teže. Tej motnji so lahko pridružene enake motnje kot bulimiji nervozi, vendar natančnih podatkov še ni. (Sernec v Hafner 2011: 20)

Prisilno prenajedanje oziroma kompulzivno prenajedanje je izguba nadzora. Članica iz skupine za samopomoč pravi: »Bašem se kadarkoli in s kakršnokoli hrano (ne bruham). Potem obležim za mizo kot hlod. Skrivam se pred ljudmi. Zanimarjam svoje telo. Postala sem zelo, zelo lena. Vedno bolj sem utrujena in ničesar več me ne veseli.« (Švab idr. 1998: 18)

2.1.4 Novi obliki motenj hranjenja

Leta 1997 je dr. Steven Bratman opredelil ortoreksijo nervozo kot patološko obsedenost z biološko čisto in neoporečno hrano. V ozadju so nizka samopodoba, izrazita potreba po nadzoru in kontroli, nista pa prisotna strah pred debelostjo in težnja po vitkosti. Pridružene so čustvene motnje, predvsem anksioznega in depresivnega tipa.

Bigoreksijo nervozo pa je leta 2001 prvi opisal dr. Roberto Olivardia. Prvotno je bila motnja imenovana mišična dismorfija ali »obrnjena anoreksija«. Pri tej motnji gre za obsedenost s potrebo po mišičastem telesu. V ozadju so nizko samospoštovanje, nizka samopodoba, izrazita potreba po nadzoru in motena telesna shema, prisotna je tudi zloraba anabolnih steroidov. Motnji so pridružene obsesivno kompulzivne motnje, motnje razpoloženja in spolnih funkcij. (Sernec v Hafner 2011: 21)

2.2 Vzroki bolezni

Motnje hranjenja so kompleksna skupina bolezni in vzroki oziroma dejavniki, ki vplivajo na nastanek posamezne bolezni, so številni; po navadi gre za kombinacijo večjega števila dejavnikov (družinskih, socio-kulturnih in biološko-genetskih dejavnikov).

Med **družinske dejavnike** tveganja za nastanek motenj hranjenja štejemo kronične in duševne bolezni staršev, neustrezen odnos in komunikacijo med starši ali med starši in otrokom, pogoste diete v družini, telesno, duševno, spolno zlorabo in uporabo hrane kot vzgojnega pripomočka. Vse to lahko pri posamezniku povzroči občutke nestabilnosti, negotovosti in pomanjkanje varnosti, ki pa je ključnega pomena za razvoj ustrezne samopodobe, samovrednotenja in samospoštovanja. (Sernec v Hafner 2011: 61–63)

Nadalje govorimo o **socio-kulturnih dejavnikih** tveganja, kjer se sprašujemo, koga najpogosteje prizadenejo motnje hranjenja. Sodeč po raziskavah so to ženske, toda problem je v porastu tudi pri moških, kar strokovnjaki povezujejo z naraščajočo obsedenostjo moških s telesno težo in telesnim videzom (bigoreksija nervoza). K razvoju motenj hranjenja pripomore tudi vloga ženske, ki se je v zadnjih desetletjih zelo spremenila. Pomoč pri iskanju ravnotežja med tradicionalnimi pričakovanji družbe od ženske in novimi ideali pa ponujajo modna industrija, potrošništvo in mediji. Tako danes velja, da je uspešna ženska zaposlena, negovana, lepa in vitka, hkrati pa mora opravljati tudi tradicionalni vloge kot sta mati in gospodinja. (Sernec v Hafner 2011: 64, 65)

Med pomembnejše **biološko-genetske dejavnike** tveganja štejemo prekomerno telesno težo ob rojstvu in v otroštvu, saj je prekomerno hranjen otrok pogosto tarča posmeha vrstnikov in jeze staršev. Poleg tega je dedna tudi nagnjenost k določenim osebnostnim potezam, ki so rizične za razvoj motenj hranjenja. To so pretirana storilnost, potreba po potrjevanju, pohvalah in potrditvah s strani okolice, perfekcionizem ter izrazita pridnost. (Serbec v Hafner 2011: 65, 66)

2.3 Posledice bolezni

Motnje hranjenja vplivajo tako na posameznikovo **telesno in duševno** zdravje kot tudi na njegovo **socialno vključevanje**. Pomembno je, da motnje čim prej odkrijemo, saj dlje kot trajajo, težje so posledice, lahko pride celo do dolgotrajnih in resnih zapletov. (Hafner 2011: 67)

Ena od telesnih posledic **anoreksije nervoze** je bistveno znižanje telesne teže, ki pa je posledica dehidracije, stradanja, znižanje vnosa hrane, izogibanje visokokalorični hrani, prekomerne fizične aktivnosti in tudi bruhanja ter uporabe zaviralcev apetita, diuretikov in odvajal. Druge telesne posledice so znižanje telesne temperature, oslabele mišice, metabolične in elektrolitske motnje, nizek krvni tlak, hormonske motnje, počasno bitje srca, srčna aritmija, udrtost lic in bledica, zmanjšana kostna gostota, težave s srcem in ledvicami, zaprtje, izjemna utrujenost in izčrpanost, neplodnost pri ženskah, zastoj v rasti in razvoju, izpadanje las, puhasta poraščenost ter celo različne vrste invalidnosti in smrt. Med duševne posledice štejemo socialni umik, motnje spanja in koncentracije, depresijo, živčno napetost, negotovost, misli na smrt in tesnobo. (Hafner 2011: 67, 68, 72)

Pri bolnikih z **bulimijo nervozo**, ki imajo običajno normalno telesno težo, so telesne posledice elektrolitske motnje, ki se pojavijo zaradi zlorabe diuretikov in odvajal. Pojavijo se tudi nihanje krvnega tlaka, upočasnjeno delovanje srca in druge motnje srčnega ritma, vrtoglavica, dušenje ter omedlevica. Prav tako se lahko pojavijo hormonske motnje, prebavne težave, bolečine v trebuhu zaradi prevelike količine zaužite hrane, erozije na sklenini, zobna gniloba in otekline žleze slinavke. Zaradi bruhanja so na rokah vidne opraskanine, lahko pride do raztrganja sluznice na prehodu iz požiralnika v želodec in celo do razpoka želodca, kar pa vodi v smrt. Podobno kot pri osebah z anoreksijo nervozo se tudi osebe z bulimijo nervozo socialno izolirajo, niha jim razpoloženje, zapadejo v depresijo in imajo slabo samopodobo. Prenajedanje se začne z občutki napetosti, ki pa so nevzdržni. (Hafner 2011: 70, 72)

Zaradi izmenjujočih napadov prenajedanja in diet je posledica **prisilnega prenajedanja** precejšnje nihanje telesne teže. Bolniki v obdobju prenajedanja v povprečju v dveh urah zaužijejo ogromne količine visokokalorične hrane različnih okusov. Tako je pogosta telesna posledica debelost, ni pa nujno. Pojavijo se še bolezni prebavnega trakta in prebavne motnje, potenje, visok krvni tlak, sladkorna bolezen, motnje v delovanju srca, težave v spolnosti, motnje menstrualnega ciklusa, krčne žile, glavoboli, težave pri dihanju ter bolezni sklepov in hrbtenice. Duševne posledice so socialni umik, težave s koncentracijo in spanjem, razvrednotenje samega sebe in depresija. (Hafner 2011: 71, 72)

Švab in druge avtorice v knjigi *Ko hrana ni več hrana* (1998: 38–41) omenjajo še **duhovne posledice** (izguba svobodne volje, nemoč, izgubljenost, doživljanje neznosne praznine, notranja neizpolnjenost, misel na samomor, pomanjkanje smisla in zavedanja svoje identitete, doživljajska otopelost ...) in **socialne posledice** motenj hranjenja (nezmožnost imeti partnerja, nekomunikativnost, nezmožnost intimnih odnosov, pasivnost v šoli, na delovnem mestu, oseba težko skrbi za družino, otroke ...).

Sklenem lahko, da so motnje hranjenja mlada bolezen, ki je predmet podrobnejših raziskav šele zadnjih 50 let. Vsem boleznim je skupno pretirano ukvarjanje s hrano in z lastnim telesom, in sicer pri anoreksiji izstopa stradanje, oseba z bulimijo se prenajeda in bruha, pri prisilnih jedcih se ponavljajo obdobja prenajedanja, osebe z ortoreksijo so obsedene z biološko in neoporečno hrano, osebe z bigoreksijo pa s potrebo po mišičastem telesu. Vzroki oziroma dejavniki tveganja za nastanek bolezni so skupek družinskih, socio-kulturnih in biološko-genetskih dejavnikov, posledice večletnega trpinčenja lastnega telesa pa lahko vodijo celo v smrt.

Vsebina zgornjega poglavja mi bo v pomoč pri kasnejši analizi mladinskih romanov, ki obravnavajo temo motenj hranjenja, še prej pa bom opredelila pojem mladinske književnosti.

3 OPREDELITEV MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

V nadaljevanju diplomskega dela bom natančneje opredelila in razčlenila pojem mladinska književnost, podrobneje pa me bo zanimala mladinska proza in dalje mladinski realistični roman, ki je tudi predmet kasnejše primerjalne analize.

Dragica Haramija meni, da v slovenskem prostoru še nimamo celostne teorije o književnih zvrsteh, vrstah in žanrih v mladinski književnosti. Ugotavlja, da je prvo enakovredno obravnavo mladinske književnosti v slovenski literarni zgodovini umestil Igor Saksida leta 2001 v poglavju *Mladinska književnost*, ki ga najdemo v *Slovenski književnosti III*. Omenja pa tudi opredelitev mladinske književnosti Marjane Kobe v *Pogledih na mladinsko književnost*. (Haramija 2003: 171, 172)

Mladinsko književnost Igor Saksida (2001: 405, 406) razume kot naslovniško zvrst književnosti, ki zajema veliko raznovrstnih vrst, od nemladinske pa jo ločujejo oblikovne in vsebinske značilnosti (žanri, teme in motivi). Vendar se lahko tudi mladinska književnost povezuje s književnostjo za odrasle, in sicer opazimo vsebinske, slogovne in idejne vzporednice med mladinsko in nemladinsko književnostjo. Bistvo mladinske književnosti je umetniškost, izhaja pa iz avtorjevega doživljanja otroštva. Namenjena je predvsem bralcu do osemnajstega leta, lahko pa nagovarja tudi odraslega bralca, torej je naslovniško univerzalna.

V tuji in slovenski literarnovedni tradiciji se za pojem mladinska književnost pojavljajo tudi sopomenski izrazi kot so otroška/mladinska književnost/literatura, mladinsko slovstvo, sodobne teoretične raziskave pa izraz mladinska književnost uporabljajo celo kot nadpomenko za otroško in najstniško književnost.

Saksida uporablja izraz mladinska književnost, ki jo poleg naslovniške določnosti in oblikovanosti njene besedilne stvarnosti (razmerje med slikovnim in besednim gradivom) povezuje še s tremi členi predmetnega področja literarne vede: z avtorjem, besedilom in naslovnikom:

Avtor mladinske književnosti piše književnost nasploh (obe naslovniški zvrsti sta glede na umetniškost izenačeni) in se vrača, vživlja v otroštvo (prevladuje komunikacija med odraslim in otrokom). Gre za dialog z otroštvom, saj odrasli čuti potrebo po komunikaciji z njim – pomemben je torej »užitek dialoga« kot glavni užitek branja književnosti. Mladinska književnost se povezuje tudi s književnostjo za odrasle, saj najdemo v opusih različnih avtorjev idejne, slogovne in vsebinske vzporednice med nemladinsko in mladinsko književnostjo. Mladinska književnost je zanimiva za otroka in odraslega, besedila nagovarjajo

tako prvega kot drugega. Raznolika paleta vrst, motivov in tem kot so humor, (otroška) izkušnja, zvočnost, igrivost, čudenje in tabu teme onemogoča, da bi za mladinsko književnost določili le eno prevladujočo vrsto ali tematski sklop. V zvezi z avtorjem ne smemo pozabiti tudi na perspektive, to je prevzemanje otroškega pogleda na stvarnost, ki določajo raznolike podobe otroštva: otroštvo kot igra, realnost, spomin, možnost upora, iracionalna razlaga sveta, čudenje.

Tipologija zvrsti (proza, poezija, dramatika) in vrst (na primer kratka sodobna pravljica) izhaja iz različnih perspektiv ob upoštevanju bralčeve starosti. Proza predstavlja najbolj razvejeno zvrst mladinske književnosti ter vključuje avtobiografske zapise, resničnostno in pravljичno pripovedništvo.

Predstavnik tretjega člena predmetnega področja literarne vede je **naslovnik**, ki je predmet podrobnejše raziskave tako imenovane vede o mladem bralcu. Raziskuje predvsem bralni razvoj in možnosti razvijanja bralne sposobnosti.

Gaja Kos v svoji doktorski dizertaciji *Slovenski mladinski problemski roman* s terminom mladinska književnost imenuje tako mladinsko kot tudi otroško književnost, kar pa je v skladu z rabo termina mladinska književnost na Slovenskem. (Kos 2013: 3)

Različna poimenovanja in definicije, kaj mladinska književnost je, bi lahko pripisali dejstvu, da je mladinska književnost zgodovinsko gledano pozen pojav, saj je bilo otroštvo kot posebna faza v človekovem razvoju v zahodni kulturi priznано šele v 18. stoletju s pojavom razsvetljenstva. Predmet strokovnih debat in opredelitev kot posebni del književnosti pa na evropski ravni mladinska književnost postane šele v drugi polovici petdesetih let. Prej se je s tem ukvarjala pedagogika. (Kos 2013: 4, 5)

3.1 Mladinska proza

Omenila sem že, da se bom podrobneje ukvarjala z mladinskim pripovedništvom, ki je v primerjavi s poezijo in dramatiko tudi najbolj zastopano, tako po številu besedil kot tudi po raznolikosti vrst. Igor Saksida (2001: 426) mladinsko prozo deli na iracionalno oziroma neresničnostno prozo in realistično oziroma resničnostno prozo. V prvo skupino spadajo klasična pravljica, povedka, basen, živalska pravljica, nesmiselnica in sodobna pravljica (kratka in daljša, to je fantastična pripoved), kjer gre za zgodbo v domišljijem, čudežnem svetu, otroški lik pa se seli iz enega v drugi svet. V drugi skupini so pripoved s človeškimi osebami, živalska zgodba, avtobiografska pripoved in zabavna oziroma trivialna pripoved.

Tukaj vloga glavnega junaka zgodbe pripada otroku oziroma najstniku. Prva skupina črpa predvsem iz ljudskega slovstva, druga pa iz realnega sveta sodobnega otroka/mladostnika.

Marjana Kobe v delu *Pogledi na mladinsko književnost* opredeli realistično mladinsko prozo kot besedila, »v katerih se tekstualna resničnost načeloma giblje v okvirih izkustveno preverljivega sveta«. (Kobe 1987: 165) Loči **tri modele oziroma skupine realistične proze**: v prvi je glavna literarna oseba sodoben mestni otrok, star do osem, devet let, v drugo skupino sodi najstnik oziroma najstnica do 15 let, v tretji skupini realistične proze pa šteje glavni literarni lik med 15 in 18 let. Modeli se med sabo razlikujejo še po številu glavnih literarnih oseb (posameznik, skupina, otrok in žival), razpoloženju (konfliktno, tudi tragično soočenje mladostnika z okolico ali vedra pripoved o vsakdanjosti mladine), tehniki pripovedi (prvoosebna otrokova pripoved, tretjeosebna pripoved odraslega) in tematiki (družina, srečanje z vrstniki in odraslimi, šola, odraščanje, konflikti, igra). (SKJ III 2001: 444, 445)

Če še podrobneje pogledamo posamezne modele, je za prvega značilno, da je glavni junak sodoben mestni otrok. Dogajanje je postavljeno v ožji ali širši družinski krog, ki se kasneje razširi v širše družbeno okolje. Največ je opisov iz predšolske dobe ali iz začetnega obdobja šolanja. Besedilo je po navadi krajše in namenjeno otroškemu bralcu začetniku, tema so otrokove izkušnje iz vsakdanjega življenja, pripoved pa poteka kronološko linearno.

Glavni literarni lik drugega modela je posameznik, lahko pa sta tudi dva enakovredna junaka, ki sta po navadi prijatelja. Dopusča se tudi kolektivni glavni lik, to je prijateljska družčina ali skupina, ki se zbere okrog glavnega lika. Prikazano je vedenje sodobnega odraščajočega najstnika, ki samostojno odkriva svet in išče svoje mesto v njem. Možna sta dva tipa pripovedi: prvi predstavlja neproblematično stran šolske in obšolske vsakdanjosti, v njem je veliko slenga in humorja, v drugem tipu pripovedi pa beremo o zaostrenih medgeneracijskih in kritičnih situacijah, predvsem med mladimi in šolo ter starši.

Junak tretjega modela je sodobni odraščajoči mladostnik v mestnem okolju. Največkrat gre za prvoosebne pripovedi najstnic, ki so tudi zelo čustvene. Besedila so obsežnejša, tudi že romaneskna, posameznik vstopa v »nov« svet in v njem išče svojo lastno podobo. Še bolj izstopajo medgeneracijska trenja, prisoten je sleng, poudarjeno je čustveno, ljubezensko in socialno zorenje mladostnika, prisotne so tabu teme (prestopništvo, nezaželena nosečnost, alkoholizem in mamila). (Kobe 1987: 165–179)

Ne glede na različne definicije oziroma poglede pa Igor Saksida povzema, da je sodobna slovenska mladinska proza bogata z raznolikimi vrstami, besedilnimi vzorci in temami.

Ugotavlja, da se v zadnjem času mladinska proza vse bolj dotika tabu tem kot so droge, splav in spolnost, s tem pa se podre mit o varnem, idealnem in srečnem otroštvu. Tako je mladinsko pripovedništvo aktualno in se odziva na probleme modernega časa in generacij, ki mu pripadajo. (SKJ III 2001: 455)

3.2 Mladinski roman in žanri mladinskega realističnega romana

Dragica Haramija opozarja na problematiko mladinskega realističnega romana, saj po evropskih teorijah te vrste romana v mladinski književnosti ni. Vendar jih kljub temu nekateri tipični romaneskni elementi uvrščajo med romane, ki so namenjene bralcem po 12. ali 13. letu. Pravi, da je slovenski mladinski realistični roman zastopan s štirimi žanri: avanturistični mladinski roman, roman v kavbojkah ali jeans roman, ljubezenski mladinski roman in socialno-psihološki mladinski roman. (Haramija 2003: 171, 172)

Kljub temu da se poimenovanja žanrov od teoretikov do teoretikov razlikujejo, mladinski roman vendarle obstaja. Lahko bi rekli, da je mladinski roman tista forma, po kateri lahko posegajo najstniki (mladostniki) v zadnji triadi osnovne šole in v srednji šoli, saj šele v obdobju abstraktne inteligence (od 12. do 16./17. let) njihova količina izkušenj in psihični razvoj omogočata zmožnost razumevanja daljših in zapletenejših književnih del. Vendar pa vsa književna dela, ki so namenjena najstnikom, ne sodijo med mladinske romane, ampak je to oznaka za manjši del mladinske književnosti.

»Mladinski roman ima sicer dokaj natančno opisan glavni literarni lik, le-ta je mladostnik v težavnem pubertetnem obdobju, književni čas in prostor sta precej natančno določljiva, ni pa pretirane večplastnosti, saj mladi bralec sprejema predvsem (zanimivo) zgodbo. Pripovedovalec je najpogosteje prvoosebni, to je glavni literarni lik, ki je pogosto tudi naslovni lik mladinskega romana, in pripoveduje o svojem življenju, kar povsem ustreza težnji romana, da je njegova stalnica vendarle sfera zasebnega.« (Haramija 2003: 175)

Spoznali smo, da tudi v mladinski književnosti lahko govorimo o prisotnosti žanrskega sinkretizma, ki ga za nemladinski sodobni roman utemeljuje Alojzija Zupan Sosič. Tako lahko govorimo o temeljnih žanrih slovenskega realističnega mladinskega romana, in sicer so to avanturistični mladinski roman, roman v kavbojkah ali jeans roman, ljubezenski mladinski roman in socialno-psihološki mladinski roman. (Haramija 2003: 175) Haramija v članku *Sodobni slovenski socialno-psihološki mladinski roman* (2010: 85) omenja še zgodovinski mladinski roman. Sledijo opisi glavnih značilnosti žanrov slovenskega mladinskega romana.

Pri **avanturističnem mladinskem romanu** se glavni literarni liki podajo v (nenamerno) avanturo. Zaradi scenične perspektive je dogajanje, ki je pogosto slikano bipolarno, pregledno in jasno. Pri tem ima Haramija v mislih izrazito pozitivne lastnosti glavnega književnega junaka in izrazito negativne lastnosti drugih književnih oseb. Težak problem, ki je najpomembnejši element tovrstnega romana, se izteče v srečen konec. Naštejmo nekaj primerov slovenskih avanturističnih romanov, in sicer so to *Golo morje* (1988) Mateta Dolenca, *Pod milim nebom* (1993) Dese Muck in *Ne bom več pobegnila* (1997) Špele Kuclar. (Haramija 2003: 176)

Jeans generacijo opisuje Ulrich Plenzdorf v romanu *Novo trpljenje mladega W.* in jo umesti v zadnjih petdeset let. Mladostniki imajo specifičen pogled na svet, zanimajo se za (rock) glasbo, so uporniški in že skoraj uporniki brez razloga. Glavni problem **romana v kavbojkah ali jeans romana** je prikaz deškega literarnega lika, ki ne prepozna svoje vloge v sodobnem svetu in je v njem izgubljen, se ne znajde. Romani v kavbojkah ali jeans romani so *Leteči mački* (1997) Dima Zupana, *Modri e* (1998) Matjaža Pikala, *5 do 12* (1998) Lenarta Zajca in *Popoldanski ritem* (2002) Gorana Gluvića. (Haramija 2003: 178, 179)

V središču **ljubezenskega mladinskega romana** je po navadi najstnica, redkeje tudi najstnik. S svojimi dejanji in notranjim monologom prikazuje svojo prvo ljubezen, ki pa je po mnenju glavnega literarnega junaka prava, edina in večna. Vendar takšna zveza razpade in ima lahko tudi katastrofalne posledice za tistega, ki želi zvezo nadaljevati oziroma je bolj zaljubljen. Tipični ljubezenski mladinski romani so *Ninina pesnika dva* (1995) Bogdana Novaka, *Popoldanski ritem* (2002) Gorana Gluvića in *V sedemnajstem* (1972) Iva Zormana. (Haramija 2003: 176)

Ko govorimo o **socialno-psihološkem mladinskem romanu**, velja omeniti, da je v šestdesetih letih dvajsetega stoletja v Ameriki in Evropi postala mladinska književnost odprta za različne teme, ki so bile prej cenzurirane ali pa so jih pisatelji cenzurirali sami. Tako so v mladinsko književnost počasi začele prodirati teme o zmotljivosti in grdi navadah odraslih, o nasilju in o spolnosti, nekoliko kasneje, v devetdesetih letih dvajsetega stoletja pa še teme kot so bulimija, anoreksija, narkomanija, zlorabe, droge, aids, rak, psihične bolezni, posilstvo, samomor, smrt, lezbičnost, homoseksualnost, ekološke katastrofe (jedrski holokavst), incest, neonacizem, rasizem, brezdomstvo, brezposelnost ... (povzeto po Darja Lavrenčič Vrabec v Haramija 2003: 176)

Na tem mestu naj omenim prve poskuse detabuizacije spolnosti v romanih *Gimnazijka* (1967) Antona Ingolića in *V sedemnajstem* (1972) Iva Zormana, ki sta naletela na neodobravanje

odraslih, mladi bralci pa so tako imenovane nove teme zelo dobro sprejeli. O omenjenih temah so slovenski avtorji pisali še v romanih *Popoldanski ritem* (2002) Gorana Gluvića, *Janov krik* (1985), *Postaja death* (1992), *Borboletta* (1994) in *Kam grejo ptice umret* (2001) Marinke Fritz Kunc, *Čadavec* (1998) in *Ledene magnolije* (2002) Marjane Moškrič, *Princeska z napako* (1997), *Debeluška* (1999) in *Sence poletja* (2000) Janje Vidmar in *Ta grajski* (1998) Vitana Mala. (Haramija 2003: 176–178)

3.3 Sodobni slovenski socialno-psihološki mladinski roman in problemska tematika

Na kratko sem že opredelila socialno-psihološki roman, zaradi potreb kasnejše primerjalne analize socialno-psiholoških mladinskih romanov pa sledi še nekaj besed o tovrstnem romanu in problemskih temah, ki se jih le-ta loteva.

Dragica Haramija v prispevku *Sodobni slovenski socialno-psihološki mladinski roman* opiše, da je za mladinski socialno-psihološki roman značilen natančen opis glavnega literarnega junaka, ki je mladostnik v težavnem pubertetnem in popubertetnem obdobju, književni prostor in čas (sodobnost) pa sta v večini romanov natančno določena. Književni prostori so po navadi vezani na realne geografske prostore, izstopajo urbana okolja, predvsem Ljubljana. Pripovedovalec je najpogosteje prvoosebni, to je glavni literarni junak, ki je lahko tudi naslovni lik romana. Junak pripoveduje o svojem življenju, torej o sferi zasebnega. (Haramija 2010: 86, 87)

Prelomnica, ko so se začele v ameriški in evropski mladinski književnosti pojavljati in uveljavljati tabu teme, so bila šestdeseta leta 20. stoletja, predvsem pod vplivom hipijevskega gibanja. Takrat se tudi na Slovenskem v mladinski književnosti pojavijo teme, ki do takrat niso bile prisotne. Vsaka generacija mladostnikov ima svoje probleme, zanimanja in dileme, ki so sprva čisto individualne narave, postanejo pa generacijske, ker jih kot take začne obravnavati družba. Ogromno težav, ki jih imajo mladostniki in mladi odrasli je družbeno pogojenih, zanemariti pa ne gre občutljivosti, ki jo ljudje namenijo nekemu problemu. Tako se v mladinski književnosti v različnih obdobjih tudi v Sloveniji začnejo pojavljati teme spolnost, nezaželena nosečnost in splav.

V zadnjem času je pomembna tema o istospolni usmerjenosti, precejšnja novost v mladinskem romanopisju je tudi tema bolezni. Tukaj govorimo o spolnih boleznih, HIV pozitivnosti, slepoti oziroma slabovidnosti, invalidnosti ter psihičnih težavah kot so agorafobija, motnja govora, obsesivno kompulzivna motnja in panika. Pomembna tema

sodobnega mladinskega romana je tema vsakovrstne zlorabe (spolne, fizične in/ali psihične, družinskega in medvrstniškega nasilja) in tema prestopništva. V zadnjem desetletju 20. stoletja pa je na pohodu problematika odvisnosti, ki v slovenski mladinski književnosti predstavlja detabuizacijo tovrstne problematike. Govorimo predvsem o odvisnosti od droge in hrane, saj, kot sem že napisala, sta bolezni anoreksija in bulimija sodobni bolezni, ki imata vedno večje razsežnosti. V romanih je zaslediti tudi iskanje družinske oziroma starševske ljubezni in hrepenenje po varnosti doma. (Haramija 2010: 88–90)

V sklepnem odstavku prispevka Haramija ugotavlja, da v socialno-psiholoških romanih opazimo lik odraščajočega mladostnika, ki se spopada s splošno sprejetimi družbenimi normami, jih skuša rušiti, se bori proti odraslim, njegov pogled pa je še vedno malce idealističen. Pogost spremljevalni motiv v teh romanih je mladostnikova osamljenost, ki izhaja iz medgeneracijskega in vrstniškega konflikta. Ti romani upovedujejo stiske sodobnih mladostnikov iz njihove perspektive, razvoj zgodbe je dinamičen in hiter, socialna zvrst jezika je prilagojena govornemu položaju literarnega junaka. Liki so starejši najstniki, ki pa se v pomembni življenjski situaciji znajdejo na razpotju in premišlujejo o smislu bivanja in svoji nadaljnji življenjski poti, premišlujejo o svojih dejanjih. Ukvarjajo se z vprašanji, na katera si je večina odraslih že odgovorila, bolj ali manj zadovoljivo. (Haramija 2010: 90, 91)

Gaja Kos socialno-psihološki roman imenuje mladinski problemski roman, ga označi za literarni fenomen in ugotavlja, da se z njim pri nas skoraj nihče ne ukvarja poglobljeno. Še največ pozornosti temu namenja Dragica Haramija, vendar je njena definicija dokaj ohlapna in površinska, njeno razumevanje pa širše, saj slovenski mladinski realistični roman imenuje socialno-psihološki roman. (Kos 2013: 1)

Kosova pojasnjuje, da mladinski problemski roman razume kot roman, ki v center svojega zanimanja postavi problem oziroma problemsko temo, ki zaznamuje glavnega junaka, hkrati pa lahko zaznamuje tudi življenje realnih mladostnikov. Pod pojmom problemska tematika pa ima Kosova v mislih »kompleksen, zahteven, eksistencialen problem, ki grobo in usodno zareže v protagonistovo življenje, ki je spričo tega večkrat tudi resno ogroženo, problem torej, ki to ni le z vidika mladostnikovega subjektivnega doživetja, /.../ pač pa tudi objektivno gledano /.../«. Termin mladinski roman torej na grobo opredeli tematiko in tudi naravnost, da besedilo ne bo zabavno in lahkotno branje, čeprav včasih literarni junak zavzame ironično držo, ki lahko deluje tudi kratkočasno in zabavno. (Kos 2013: 9, 10)

Teme slovenskih mladinskih problemskih romanov Kosova razdeli v enajst tematskih sklopov: smrt in samomor (poskus samomora), psihične motnje (sem uvršča tudi anoreksijo in

bulimijo), fizična hendikepiranost, iskanje spolne identitete, nasilje (psihično in fizično; znotraj družine in med vrstniki), mladostniki brez staršev, odvisnost (tudi od hrane), bolezni, nezaželena najstniška nosečnost in najstniško starševstvo, delinkventnost ter rasna nestrpnost in politični problemi. (Kos 2013: 80)

Dalje v svoji dizertaciji s pomočjo primerjalne analize šestih tujih in domačih mladinskih problemskih romanov ugotavlja, da avtorji v svojih besedilih poudarijo spoznavno funkcijo, kar pomeni, da se problemov lotijo tako, da sistematično opredelijo njihove vzroke in/ali posledice ter faze. Kompozicija romanov »običajno temelji na progresivnem zapletu, ki se razvija od komplikacij prek klimaksa proti zaključku«. Pripovedovalec je večinoma prvoosebni, izjemoma drugo- in redkeje tretjeosebni, prevladuje dekliški literarni lik, dogajalni prostor je v večini primerov urbano okolje, izrazito je junakovo notranje dogajanje in njegovo iskanje lastne identitete. Junak doživi razvoj, izkusi tudi nove in boleče situacije, pojavi se motiv preteklega obdobja oziroma otroštva, junak je pogosto problematičen in žrtev, zaznamujejo pa ga občutki krivde, strahu in jeze. Pomembno vlogo v mladinskih problemskih romanih imajo tudi stranski liki (starši, učitelji, prijatelji). Kosova povzame, da kljub temačnim in resnim temam mladinski problemski roman po navadi obeta svetlejšo prihodnost, pogosti so odprti konci, konec s smrtjo je redek. (Kos 2013: 43–50)

4 PRIROČNIK ZA BRANJE KAKOVOSTNIH MLADINSKIH KNJIG

V tem delu diplomskega dela bom predstavila Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig, ki je bil v preteklosti znan kot Pregledni in priporočilni seznam mladinskih knjig po temah, zvrsteh in žanrih. Priročnik vsako leto izda Mestna knjižnica Ljubljana, in sicer Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo (CMKK), prej znana kot Pionirska knjižnica. Priročnik je cenjen in razširjen predvsem med mentorji Bralne značke, učitelji, založniki, strokovnjaki ter je odličen pripomoček pri strokovnem delu, knjižni vzgoji in pomoč vsem, ki jim je mar, kaj otroci berejo.

V priročniku so predstavljene tako kakovostne kot tudi nekovostne knjige, ki so bile izdane preteklo leto. Lahko bi rekli, da je glavni namen spodbujanje branja ter opozarjanje na kvalitetno in nekovostno književno produkcijo. Priročnik pregledno in sistematično predstavlja produkcijo mladinskih knjig obravnavanega leta: pregledno z vidika ustaljenih strokovnih in poljudnih razdelitev, ki jih praktiki in strokovnjaki uporabljajo pri obravnavi knjižnega gradiva, sistematično pa z vidika predstavitvenih skupin od najpreprostejših igralnih oblik, preko pripovedi do estetsko izbrušenih in miselno izostrenih besedil. S svojo ureditvijo in preglednostjo priročnik torej ustreza interesom bralcev od predbralnega obdobja prek osnovne šole do prehoda k mladim odraslim bralcem. (povzeto po: www.mklj.si/index.php/prirocnik, dne 22. 5. 2014)

4.1 Pregled priročnikov med leti 1991 in 2013

V diplomskem delu se ukvarjam s tabu temo motenj hranjenja, zato me je zanimalo, kako je ta tema obravnavana v sodobnem slovenskem mladinskem romanu. V ta namen sem sistematično pregledala Priročnike za branje kakovostnih mladinskih knjig. Ker so priročniki obsežni, sem si postavila nekaj kriterijev oziroma omejitev, da sem lažje naredila pregledni seznam.

Omejila sem se torej na priročnike od leta 1991 do 2013, iskala sem knjige slovenskih avtorjev in tuje prevedene romane, ki so namenjeni otrokom oziroma mladostnikom vseh stopenj in starosti. Omejila sem se na zadnjih 22 let, saj zaradi razmeroma mlade bolezni predvidevam, da je prej tudi v romanih ne bi bilo zaslediti.

V priročnikih je stopnja A opredeljena kot primerna za starost do 3 let, stopnja B od 3 do 6 let, prva stopnja je primerna za 1., 2. in 3. razred osnovne šole, druga za 4., 5. in 6. razred, tretja stopnja pa za 7., 8. in 9. razred osnovne šole. Stopnja M ali četrta stopnja, kot jo

poimenuje Dragica Haramija (2010: 88), je bila uvedena leta 2008 in označuje knjige, ki so primerne za srednješolce. Črke C, P, M in L označujejo leposlovje do 9. leta, od 10. oziroma 13. leta ter ljudsko slovstvo.

Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig so javno dostopni na spletni strani Mestne knjižnice Ljubljana, v fizični obliki pa vse priročnike hrani Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo (CMKK). Pomagala sem si še s spletno aplikacijo Mala knjižnica, ki je namenjena tudi iskanju po priročnikih. Naj opozorim, da aplikacija Mala knjižnica dopušča možnost iskanja samo po ključnih besedah anoreksija in bulimija. V pregledanih priročnikih, tako v spletnih kot tudi v knjižnih izdajah, pa sem iskala romane po ključnih besedah motnje hranjenja, anoreksija, bulimija, prisilno prenaždanje, ortoreksija in bigoreksija.

4.2 Motnje hranjenja kot tema v sodobnih slovenskih mladinskih romanih

Po zgoraj opisanih kriterijih sem ugotovila, da je med leti 1991 in 1997 pri nas izšlo samo eno delo, ki ustreza ključni besedi bulimija. Leta 1992 Miha Maté izda delo *Papagaj Bine*, ki je primerna za stopnjo B, leposlovje do 9. leta. Gre za slikanico.

Šele leta 1999 pri nas izide prvi slovenski mladinski roman s tematiko motenj hranjenja, in sicer roman *Debeluška* izpod peresa pisateljice Janje Vidmar, ki pa je primeren za tretjo stopnjo, otroke od 13. leta. V isto kategorijo in leto spada še prevedeni roman avtorice Kirsty White z naslovom *Ali me boš imel rad, če bom suha?*.

Leta 2000 na temo motenj hranjenja ni izšel noben slovenski ali prevedeni roman, naslednje leto pa zasledimo prevod romana *Punce v stiski* pisateljice Jacqueline Wilson (roman je namenjen 3. stopnji, otrokom od 10. leta).

Leto 2002 prinese prevod romana *Miriam ima anoreksijo*, izvirnik pa je napisala Marliese Arold (roman najdemo pod oznako četrta stopnja, leposlovje od 13. leta).

Prav tako pod oznako četrta stopnja, leposlovje od 13. leta, najdemo roman slovenske avtorice Marinke Fritz Kunc; delo *Punčka v ogledalu* izide leta 2003.

Med leti 2004 in 2010 na Slovenskem ne izide nobena leposlovna knjiga s tematiko motenj hranjenja.

Šele leta 2011 dobimo prevod romana Laurie Halse Anderson *Zamrznjeni dekleti* (primeren za tretjo stopnjo, leposlovje od 13. leta) in besedilo *Laurin in Klarin dnevnik*, ki ga je napisala

Tjaša Povšnar (primeren za drugo stopnjo, leposlovje od 10. leta). Sedmošolka Tjaša iz Osnovne šole Mengeš je z omenjeno knjigo zmagala na šolskem literarnem natečaju Moja prva knjiga. Ker je to prvenec mlade učenke in gre bolj za povest kot roman, besedila nisem vključila v kasnejšo analizo. Tone Partljič se v spremni besedi h knjigi sprašuje, ali je to mladinska povest ali kratek roman, hkrati pa poudari, da nedvomno drži, da ima Tjaša talent za pisanje, ki ga je vredno poglobljati. Nosilni del knjige je proza, vmes so poezija in ilustracije, skozi zgodbo pa se Tjaša sprašuje o smislu, ljubezni, usodi, žalosti in sreči. (Povšnar 2011: 148, 149)

Leta 2012 izide roman *Lepe punce lepo bruhajo*, avtorica pa je Asja Hrvatin. Delo je uvrščeno v tretjo stopnjo, leposlovje od 13. leta.

Bera romanov s tabu temo motnje hranjenja je na Slovenskem še zelo skromna, saj so po kriterijih, ki sem si jih zastavila, v priročnike na to temo vključeni slikanica *Papagaj Bine*, trije sodobni slovenski mladinski romani, in sicer *Debeluška*, *Punčka v ogledalu* in *Lepe punce lepo bruhajo* ter mladinska povest *Laurin in Klarin dnevnik*. V slovenščino pa so prevedeni štirje romani, in sicer *Ali me boš imel rad, če bom suha?*, *Punce v stiski*, *Miriam ima anoreksijo* in *Zamrznjeni dekleti*.

5 ROMANI POD DROBNOGLEDOM

V nadaljevanju se bom ukvarjala samo z romani treh slovenskih pisateljic, ki so se lotile teme motenj hranjenja in so vključeni v Priročnike za branje kakovostnih mladinskih knjig ter spadajo v kategorijo leposlovje od 13. leta. To so romani Janje Vidmar, Marinke Fritz Kunc in Asje Hrvatin. Na kratko bom predstavila vse tri avtorice, podrobneje pa njihove romane *Debeluška*, *Punčka v ogledalu* in *Lepe punce lepo bruhajo*. Preden se lotim samostojne analize in primerjave romanov, bom predstavila še poglede in mnenja drugih.

5.1 O avtorici Janji Vidmar

Janja Vidmar, ki se je rodila 23. marca 1962 na Ptuj, se je z družino kmalu preselila v Maribor, kjer živi še danes. Zaključila je Prvo gimnazijo v Mariboru, študirala je na Akademiji za likovno umetnost, nato na Filozofski fakulteti v Ljubljani, a študija ni zaključila. Je tudi absolventka Pedagoške fakultete v Mariboru, kjer je študirala slovenščino in pedagogiko. Vidmarjeva ima status samostojne delavke v kulturi od leta 1996, piše pa že skoraj dvajset let. Med drugimi dejavnostmi s svojimi somišljeniki skrbi tudi za promocijo mladinske književnosti in jo skuša postaviti v ospredje književnosti ter je dobitnica pomembnih nagrad s področja mladinske književnosti, večkrat pa je bila za nagrade tudi nominirana. Piše zelo uspešne scenarije, napisala pa je tudi nekaj del za odrasle.

Njen literarni opus vključuje zelo širok razpon mladinske književnosti, saj piše za otroke v začetnem obdobju osnovne šole pa do romanesknih besedil, ki sodijo že v območje tako imenovane prehodne literature. Njena bibliografija obsega prek petdeset, predvsem mladinskih knjig, nekatere pa so bile prevedene v tuje jezike. (Haramija 2009: 151–153)

Njena dela so pogosto označena za provokativna, vendar kot pravi Igor Saksida, provokativna v pozitivnem smislu, saj zna Vidmarjeva kot mojstrica literarne provokacije v domišljijem zrcalu pokazati temne, problematične, celo grozljive in neprijetne podobe mladosti. (Saksida v Haramija 2009: 152)

5.1.1 Roman *Debeluška*

Glavna junakinja romana *Debeluška* je osnovnošolka Urša, ki je žrtev boleznih in neizpolnjenih ambicij lastne matere Dunje, ki se ji nikoli ni uspelo uveljaviti kot uspešna manekenka. Pod materinim budnim očesom se mora Urša prehranjevati z zdravo in

nizkokalorično hrano ter obiskovati manekenski tečaj, čeprav si tega ne želi. Njeno največje hrepenenje je ugajati staršem, zato naredi vse, samo da bi jo Dunja opazila. Pripravljena se je celo izstradati do smrti. Urša poskuša najti naklonjenost tudi pri očetu, a je kot uspešen pisatelj preveč zaposlen, da bi se ukvarjal s hčerjo. Edina v družini, ki ima posluh za Uršo, je babica, ampak se kasneje izkaže, da tudi ona izrablja Uršo, samo da bi nagajala Dunji. Babičin odnos do Dunje je namreč enak odnosu Dunje do Urše. Gre za podedovan družinski vzorec.

Urša sovraži debele ljudi, zato prekine stike z najboljšo prijateljico Karin, ki je močnejše postave, novo zaveznico pa najde v Žani, ki jo popelje v svet bulimije. Sprva nedolžno vedenje privede Uršo in Žano do vse hujših telesnih in duševnih posledic, Žana po večkratnih neuspešnih zdravljenjih celo umre. Urša začne obiskovati psihiatra, počasi spoznava vzroke svojih težav in posledično postaja tudi Dunjina moč nad njo vedno manjša. Vendar se še vedno bojuje z boleznijo, je razdvojena in ne ve, kaj si sploh želi v življenju.

Dragica Haramija (2009: 165, 166) socialno-psihološki roman *Debeluška* (1999) avtorice Janje Vidmar predstavi kot tragiko hrepenenja po popolnem telesu, kar vodi v anoreksijo oziroma bulimijo (podobno kot v resničnem svetu). Zaradi maminega hrepenenja po nagradi na manekenski sceni si najstnica Uršula Klančnik Mušič neprostovoljno povzroča trpljenje. Materina bolestna ambicija »kar ni uspelo meni, naj uspe hčeri«, privede do resne bolezni. Uršina družina je popolnoma odtujena, nihče ne zavzema tradicionalne vloge, saj mati od hčere zahteva, da jo kliče Dunja, oče ja vase umaknjeni pisatelj, najstnica pa s pomočjo prenašanja in bruhanja vzdržuje idealno telesno težo in pravzaprav ne ve, zakaj to počne. Skozi roman se pogled čisto povprečne najstnice na svoje lastno telo in okolico zelo spremeni (najboljša prijateljica Karin se ji zdi debela, novo zaveznico pa najde v Žani, ki jo pouči o prenašanju in bruhanju). Kljub Žanini smrti se Urša ne ustavi, na koncu tudi sama pristane v bolnišnici, kjer se pretvarja, da je ponujeno pomoč resnično sprejela.

Dr. Vesna Markič v spremni besedi k romanu zapiše, da so motnje hranjenja vse bolj aktualna tema, ki utegne postati tudi modna, z boleznijo pa se spopadajo številni mladi in tudi odrasli. Prednost zanimanja literature za tovrstno temo vidi v tem, da lažje spregovorimo o težavah, za katere vemo, da jih imajo tudi drugi, in tako poiščemo ustrezno pomoč. Opozarja pa na slabost, da lahko vsebino, ki postane modna, hitro obravnavamo površno in tudi klišejsko.

Vidmarjeva v *Debeluški* glavno besedo prepusti Urši, ki neposredno izpove svojo stisko, prikaže nam svoj svet, ki se vrti okoli postave in teže ter želje po tem, da bi bila cenjena in

ljubljena. »Jasni in neposredni opisi bolečega kroženja zdaj tehtanja zdaj stradanja pa bruhanja vplivajo tudi na bralce, da postanemo mestoma vrtoglavi.« (Vidmar 1999: 209)

Markičeva pojasnjuje, da Urša doma išče naklonjenost, toplino, oporo, varnost, pozornost in občudovanje, ki pa jih od prezaposlenih staršev ne dobi. Ugotavlja, da so morda medsebojni odnosi članov Uršine družine morda nekoliko preveč enosmerni, liki preveč enoplastni ter preveč določeni krivci in žrtve. Opozarja, da v realnem življenju večinoma ni tako, a Vidmarjeva nam s takšno poenostavitvijo skuša približati Uršino stisko, da nam ta postane razumljivejša.

Na koncu romana ostaja še vrsta odprtih vprašanj, na vsa pa ne najdemo odgovorov. Prav to pa nam, pravi Markičeva, daje svobodo in možnosti za razgovor o tem, kako bo sedaj z Uršo. Nadaljnja pot naj bi jo vodila k temu, da mora prevzeti odgovornost za svoje življenje in zdravje, ne pa tudi za razreševanje družinskih problemov. Naučiti se mora prepoznavati, poimenovati in razreševati svoje težave. »Spoznati in začutiti mora, da je dragocena oseba, ne da bi se ji bilo treba za to stalno dokazovati.« (Vidmar 1999: 206–211)

5.2 O avtorici Marinki Fritz Kunc

Marinka Fritz Kunc, rojena leta 1942 in mati dveh otrok, je slovenska pisateljica, novinarka in nekdanja učiteljica, ki je svoje osnovno šolanje zaključila v Trbovljah. Srednje šolanje je nadaljevala na učiteljskišči v Novem mestu, kjer je tudi maturirala. Potem se je vpisala na Filozofsko fakulteto v Ljubljani in vpisala študij umetnostne zgodovine, a ga zaradi novinarstva ni zaključila. V sedemdesetih letih je kot novinarka začela opravljati delo na Letališču Brnik, pisala pa je izključno za gospodarstvo. Pri mednarodnem podjetju Slovenijales je vodila stike z javnostjo. Od leta 1983 je članica Društva novinarjev Slovenije, piše kolumne in publicistične članke o aktualnih družbenih vprašanjih za različne slovenske revije in časopise, napisala pa je tudi dve biografiji in nekaj radijskih iger. Sodeluje z različnimi organizacijami, ki pomagajo zasvojenecem z drogami. Leta 1989 je na Ministrstvu za kulturo prejela status svobodne pisateljice in novinarke.

V svojih delih Marinka Fritz Kunc obravnava tematiko kriminala, drog, nasilja v družini, aidsa, bulimije, slabe družbe in ljubezni ter tako opozarja na aktualne probleme moderne družbe. Njene knjige temeljijo na resničnih dogodkih.

(povzeto po: http://sl.wikipedia.org/wiki/Marinka_Fritz_Kuncin http://www.dogaja.se/znani-slovinci/8938/marinka_fritz_kunc/, dne 22. 5. 2014)

5.2.1 Roman *Punčka v ogledalu*

V romanu *Punčka v ogledalu* spoznamo glavno junakinjo Šano, Majo in Bebo, ki so prijateljice iz osnovnošolskih klopi. Njihove poti se razidejo, ko gresta Šana in Maja na gimnazijo, Beba pa na frizersko šolo. Vendar ohranijo stike in se redno srečujejo, Šana in Maja kasneje skupaj izredno študirata pravo, Beba pa dela v materinem frizerskem salonu. Šanin prehod iz gimnazije na fakulteto je zelo težak, saj pravo ni njena prva izbira in se ne more sprijazniti, da ni bila sprejeta na medicino. Takrat se začnejo stopnjevati tudi njene težave, začne se obremenjevati s svojim zunanjim videzom. Za zgled ji je Beba, ki se v želji, da bi postala slavna manekenka, izstrada do smrti.

Poleg nezadovoljstva z izbiro študija Šano obremenjujejo še družinski odnosi. Glava družine je oblastna babica, ki svojega sina (Šaninega očeta) še vedno obravnava kot otroka, on pa mirno igra vlogo maminega sinčka. Šanina mama je zaradi domače situacije dosti zdoma. Šana v družini ne najde podpore, niti posluha za svoje stiske, zato se vedno bolj poslužuje hujšanja in stradanja. Zanika in odklanja vsakršno pomoč zaskrbljenih prijateljic in tudi prijateljev Vita, Maja in Aleša. Po Bebini smrti in zaradi vedno večje izčrpanosti si le prizna, da ima težave in pokliče psihiatrinjo, ki ji jo je priporočila Beba. Šana se na koncu prostovoljno odloči za zdravljenje, mama ji obljubi podporo, prav tako oče, ki se prvič zoperstavi babici.

Roman *Punčka v ogledalu* (2003) je zgodba »o treh dekletih, ki vse po vrsti želijo biti lepe, lepše in najlepše«, pravi Tadej Čater, založnik knjige. Da bi dekleta vse to dosegla, gredo tudi prek sebe, pripravljena so zapraviti svoje življenje. Šana je glavna junakinja romana, ki se navzven kaže kot običajno, veselo dekle brez skrbi, vendar je resnica drugačna: neskončno je obremenjena s svojo zunanostjo. V ogledalu vidi debeluško, ki ji predstavlja slabo vest in jo pripelje do roba. Nad svojim početjem se zamisli šele ob tragičnem dogodku, ko njena prijateljica za slavo uspešne manekenke plača s svojim življenjem. (Fritz Kunc 2003: 139, 140 in povzeto po: http://www.bukla.si/?action=books&book_id=11982, dne 22. 5. 2014)

5.3 O avtorici Asji Hrvatin

Asja Hrvatin je mlada avtorica, rojena 24. decembra 1990 v Ljubljani. Zaključila je osnovno šolo Toneta Čufarja v Ljubljani, nato Gimnazijo Poljane, v študijskem letu 2009/10 pa se je vpisala na Fakulteto za socialno delo Univerze v Ljubljani, smer duševno zdravje. Med študijsko prakso pomaga v zavetišču za brezdomece, kot aktivistka pa se bojuje za pravice

socialno ogroženih slojev družbe. Dober konec leta 2011 in začetek leta 2012 je preživela pred borzo, kjer je protestirala zaradi krivičnosti sistema.

Še posebej je pozorna na stiske in težave mladih, o katerih spregovori tudi v svojih knjigah in pravi, da vedno izhaja iz osebnega stika z ljudmi: leta 2008 je izšel njen prvi roman *Od RTM do WTF*, govori pa o zasvojenosti mladih z drogami. Za svoj drugi roman *Lepe punce lepo bruhajo* (2012) pravi, da temelji na resnični izpovedi »ene fantastične punce«, potem pa je na podlagi svojega doživljanja te izpovedi začela pisati. V svojih delih skuša prikazati pritisk, ki ga družba s svojimi nemogočimi pričakovanji in stremljenjem k popolnosti izvaja na mladostnike. To pa vodi v vse možne odvisnosti, motnje hranjenja, depresijo, samopoškodovanje ...

(povzeto po: http://www.mladinska.com/_files/18465/Asja-Hrvatin-Lepe-punce-lepo-bruhajo_Odisej.pdf in http://sl.wikipedia.org/wiki/Asja_Hrvatin in <https://www.dnevnik.si/ljudje/asja-hrvatin->, dne 22.5. 2014)

5.3.1 Roman *Lepe punce lepo bruhajo*

Ona, glavna junakinja romana *Lepe punce lepo bruhajo*, se ne more soočiti z očetovo smrtjo, zato svoje stiske in bolečine rešuje s prenašanjem, bruhanjem in predajanjem spolnim užitkom. Vrti se v začaranem krogu bulimije, tone vedno globlje in si zelo težko prizna, da ima težave. Čeprav se zaveda, da je nekaj hudo narobe in bi rada končala ta smrtonosni ples, nikakor ne najde pravega načina. Nenehno bije notranje bitke sama s sabo in z nevidnimi ljudmi, ki so sinonim za njeno bolezen. Ob strani ji stojijo mama, sestra in prijateljica, ki ji želijo pomagati na različne načine (z grožnjami, letaki za skupino za samopomoč, s prošnjami, kričanjem, kuhanjem nizkokaloričnih obrokov, pogovorom, klici ob nemogočih urah, pogovorom z zdravnico, tekom, fitnessom, pisanjem, psihologom ...). Sestra iz obupa, ker ne ve več, kako bi pomagala, poskuša celo s samomorom, mama pa vzame teden dni dopusta, da nadzoruje hčer. Vendar nič od tega ne pomaga, dokler se *ona* sama ne odloči, da bo stvari vzela v svoje roke in se soočila s svojimi težavami. Šele takrat se lahko začne zdravljenje in moč nevidnih ljudi je vedno manjša, čeprav jo še vedno begajo. Počasi začne odraščati in prevzemati odgovornost za svoje življenje.

Roman *Lepe punce lepo bruhajo* (2012) je Ajda Janovsky v recenziji knjige v Bukli opisala kot »rahločutno pripoved o stiski sodobne mladostnice, ki bralca nemudoma osvoji, ga prevzame in ne izpusti iz rok, vse dokler se mu ne uspe prebiti prav do zadnje strani, na kateri

navsezadnje postane jasno, kdo bo zmagal v neusmiljeni bitki: junakinja, tako živo orisana, da mu že po prvih nekaj straneh postane kot prijateljica, ali okrutna bolezen, s katero se bori».

Glavna junakinja *ona* je ujeta v začarani krog bulimije, njen vsakdan se vrti samo okoli ene same stvari, to je bruhanja, in zato v življenju zamuja tako lepe kot tudi tragične dogodke. Zaradi motenj hranjenja in intimnih stisk junakinje se krhajo tudi njeni odnosi z mamo, sestro in prijateljico. (povzeto po: http://www.bukla.si/?action=books&book_id=15261, dne 22. 5. 2014)

Mag. Karin Serneč, dr. med., specialistka psihiatrije o romanu *Lepe punce lepo bruhamo* zapiše, da je roman pravi »vrtinec nasprotujočih si čustev, občutij krivde in sramu, hrepenenja po pomoči in rešitvi ter sovraštva do sebe.« (Hrvatin 2012: 268) V romanu je mojstrsko opredeljena ena ključnih gonilnih sil motnje hranjenja, to je vprašanje, kaj sploh ostane, če ni več bolezni.

Sernečeva pravi, da je med *njo* in sestrice čutiti toliko ljubezni, ki se je z besedami ne da opisati. Takšna ljubezen nastane postopno, ne zgodi se sama od sebe. Za odnos med *njo* in prijateljico pa Sernečeva pravi, da je lahko vsakdo, ki ima tako dobrega prijatelja kot ga ima *ona*, zelo srečen človek, in poudari, da je prijateljstvo dvosmerna cesta: kolikor daješ, toliko prejemaš. Boleč in bežne stike s fanti pa Sernečeva pripisuje strahu pred predajo, bližino, razočaranjem in pred tem, da bi fanta prizadela ali odgnala. Sprašuje se, ali niso ta enkratna srečanja z moškimi povezana tudi s smrtjo *njenega* očeta in posledično s strahom pred ponovno izgubo.

Sernečeva pravi, da *ona* na koncu le ugotovi, da ne more uiti nevidnim ljudem, saj so del nje. Vsa ta razdvojena čustva in misli, kot so ljubezen in sovraštvo, upati ali obupati, se boriti ali vdati, sprejeti ali odkloniti pomoč, pripadati ali zavračati, biti ali ne biti, zaupati ali dvomiti, vse to je *ona*. Kot je za te ugotovitve potreben čas, tako je tudi zdravljenje dolgotrajen, naporen in boleč proces, a hkrati odrešujoč. (Hrvatin 2012: 268–271)

6 ANALIZA IN PRIMERJAVA ROMANOV

V tem delu diplomskega dela bom uporabila interpretativno (razlagalno) in komparativno (primerjalno) metodo, s katerima bom podrobneje analizirala romane *Debeluška* (1999) pisateljice Janje Vidmar, *Punčka v ogledalu* (2003) Marinke Fritz Kunc in *Lepe punce lepo bruhajo* (2012) avtorice Asje Hrvatin. Skušala bom ugotoviti podobnosti oziroma razlike med njimi ter odgovoriti na raziskovalna vprašanja:

Kako so prikazane motnje hranjenja v romanih in kako se jih lotevajo pisatelji?

Oznaka glavnih junakov, zgradba, slog, pripovedovalec, prostor, čas in jezik?

Kako se kažejo stiske mladostnikov navzven in notranje doživljanje?

Kateri so vzroki, simptomi in posledice bolezni?

Kakšni so družinski in medvrstniški odnosi?

6.1 Interpretacija naslovov

Že po naslovih vseh treh romanov (*Debeluška*, *Punčka v ogledalu* in *Lepe punce lepo bruhajo*) sklepam, da bo po vsej verjetnosti govora o lepoti, hujšanju in sodobnih boleznih kot so anoreksija, bulimija in kompulzivno prenažedanje. In res, vse tri glavne literarne junakinje Urša (iz *Debeluške*), Šana (iz *Punčke v ogledalu*) in ona (iz *Lepe punce lepo bruhajo*) so ulete v začarani krog hujšanja, prenažedanja, odrekanja hrani in bruhanja. V ogledalu vedno vidijo debeluško/bajso, četudi temu ni tako. Glavno orožje, s katerim se spopadajo z življenjem, je hrana, s katero se kaznujejo in pozabijo na svet okoli sebe. Šana podoba v ogledalu poimenuje Bajsa in ji napove vojno, ona pa se ves čas pogovarja in bje bitko z nevidnimi ljudmi, ki so tudi ona sama in njena bulimija.

6.2 Zunanja zgradba romanov

Roman *Debeluška* je zgrajen iz 12 poglavij in epiloga, vsako poglavje je oštevilčeno z rimsko številko, tako kot tudi 14 poglavij romana *Punčka v ogledalu*. Roman *Lepe punce lepo bruhajo* ima 36 poglavij, ki so oštevilčena z arabskimi številkami, nekatere dele v posameznih poglavjih pa Hrvatinova loči z enovrstičnim presledkom (tako kot tudi Fritz Kunčeva), in s tremi zvezdicami. V *Lepe punce lepo bruhajo* je prvih nekaj besed novega poglavja napisanih z velikimi tiskanimi črkami, ki jih zasledimo tudi kasneje v romanu, veliko besedila pa je v

poševnem tisku in gre za monologe, refleksije in gledališke predstave, ki se odvijajo v glavi junakinje. Avtorica roman zaključí s poglavjem *Zakaj vsi pričakujete, da bo šlo nekaj narobe?!?!?!?*

6.3 Dogajalni čas in prostor

V vseh treh romanih sledimo junakinjam v času šolanja; v *Debeluški* je to čas osnovne šole, v *Punčki v ogledalu* začetek študijskega leta, v *Lepe punce lepo bruhajo* pa čas srednje šole. V prvih dveh romanih sem ocenila, da gre za obdobje približno enega leta, medtem ko se tretji roman odvija skozi vso srednjo šolo, torej štiri leta, zaključí se pozimi, ob božičnem času. Romani se odvijajo konec 20. in v 21. stoletju.

Kraj dogajanja je v vseh treh romanih šolsko okolje oziroma osnovna in srednja šola ter fakulteta, veliko je dogajanja v družinskem okolju, doma v hiši oziroma stanovanju. V *Debeluški* se roman odvija še v slaščičarni, piceriji, špageteriji Remo, na modni reviji in Aninih tečajih, v Čedovem fotografskem ateljeju, pri babici, v ordinaciji doktorja Poniža in na Centru za mentalno zdravje na Zaloški v Ljubljani. *Punčka v ogledalu* se dogaja tudi v slaščičarni, frizerskem salonu Bebine mame, v lokalu ob Ljubljani, na Bledu (Park hotel), v diskoteki, na modni reviji, v ordinaciji in nazadnje še pred kapelico. V *Lepe punce lepo bruhajo* obiščemo še lokal, klub, diskoteko, bolnišnico oziroma urgenco, pokopališče, BTC, Novo Gorico, Vrhniko, prijateljičin dom, stavbo, v kateri imajo maturantski ples, železniško in avtobusno postajo ter središče mesta v Ljubljani.

6.4 Pripovedovalec in jezikovno-slogovna analiza

V *Debeluški* in *Punčki v ogledalu* je pripovedovalec prvoosebni (zgodbo spremljamo skozi Uršino in Šanino perspektivo), v *Lepe punce lepo bruhajo* pa tretjeosebni, vendar je čutiti, da se tudi tu roman odvija iz perspektive glavne junakinje, ki pa svoje notranje monologe doživlja prvoosebno.

Gre za sintetične zgodbe, kjer dogodkom sledimo od začetka do konca, tako kot si sledijo. Miselnih preskokov v romanih ni zaslediti, pripovedi so tekoče, potekajo kronološko linearno, največ dialogov je v *Punčki v ogledalu*, medtem ko jih v *Debeluški* skoraj ni. Notranji monologi, bivanjska vprašanja in osebne refleksije prevladujejo v *Lepe punce lepo bruhajo*, kjer Hrvatinova uporablja že skoraj pesniški oziroma poetični stil pisanja in dramske vloške.

Po navadi ima glavno vlogo *ona*, ki jo odigra s svojo dvojnico ali z nevidnimi ljudmi. Na ta način se bojuje sama s sabo, svojo razdvojenostjo in z bulimijo. Odlomek iz prizora izgleda takole:

»Danes bomo vadili sceno, ko je ona sama v sobi. Luči, prosim! Ostali tišina.«

ONA: Zdej bosta zihr naredili eno ful, ne vem kakšno, večerjo zame ...

ONA: Pa sej mogoče te pa ne bo več tok bolelo pa boš lahk jedla.

ONA: Ja, mogoče ... Zakaj sem šla spet to naredit? Joj, jaz res ...

ONA: Pa sej, lej, če se boš zdej potrudila, lahk začneš od začetka.

ONA: Misliš, da res lahk?

ONA: Ja, sej jima ni treba vedet. /.../ (Hrvatina 2012: 193, 194)

Vse tri avtorice uporabljajo mladostniški sleng (ful, kul, frendi, faca, fejs, fejsbuk, frendica, frend, filing, lajf, bed, folk, haj skul parti, šit, žur, žurka, keš, fejkati, džinske, zakomirati, valda, psihirati se, Cosmo, šoping, maturanc, menstra, kafič ...), ki pa najbolj izstopa v *Lepe punce lepo bruhajo*, kar gre verjetno pripisati tudi razmeroma svežemu romanu izpod peresa mlade pisateljice, ki ji je takšen jezik zagotovo zelo blizu.

Hrvatina uporablja tudi kletvice (jebiga, jebi se, šit, pizda, boli te kurac, prasica, fak, pizdarija, sfukan, prfuknjen ...), angleške in poslovenjene besede (You can run but you can't hide, new age, play, ipod, cede, mejkap, vece, mejl, twitter, MSN, tajming, the morning after ...) in pogovorne besede (flaše, kao, glihkar, cajt, nafilati, ratati, smotan, bedno, čigumi, sranje, mobi, zmigati se, čvakanje, tip, probati, fejest, komot, vaga, ta mala, požreti, čiki, fer, kao, cajt, tožibaba ...).

V romanu *Lepe punce lepo bruhajo* so vse osebe brez osebnih lastnih imen in so poimenovane kot ona, mama, sestrice, prijateljica, sošolka, fant ... Sprva se mi je to zdelo nenavadno, vendar takšno izbiro pripisujem temu, da je Hrvatina želela poudariti, da se lahko vsakdo v realnem življenju znajde v vlogah one, sestrice, mame, prijateljice ..., si sam nadene osebno lastno ime in se tako laže poistoveti z literarnimi junaki. Karin Sernec se sprašuje, ali je *ona* res tako malo vredna, da si ne zasluži niti imena, hkrati pa ugotavlja, da je pisateljica brezimnost likov uporabila zato, da je laže izpostavila problem vseh oseb, ki trpijo za motnjami hranjenja; to je, da je lastna identiteta zaradi slabe samopodobe vezana le na bolezen. (Hrvatina 2012: 268)

Pri Vidmarjevi izstopa izviren in drzen jezik, ki velikokrat tudi šokira, in ogromno primer (debela kot pujs, debela kot Dunjini božični purani, nebogljen kot zavržen pes, široka kot sinji kit, kot pitana pujska za zakol, zelen kot kozlanje, povaljana v pesku kot krof v sladkorju, masten kot motorno olje, žre kot prašič, suha usta kot stara žemlja, bila je kot meduza na soncu, siva kot žleb, mehka kot margarina, suha kot štrigla, sedel, kot bi požrl kol, tenki kot slamice, predla kot mačka, pčiti kot kača, napeta kot zajla ...).

Marinka Fritz Kunc se v *Debeluški* nagiba bolj h knjižni slovenščini, vendar kljub temu mladostniški pogovori zvenijo pristno in ne izumetničeno, najdemo pa tudi kletvice (jebenti) in pogovorne besede (kremšnita, frizeraj, frajer).

Junakinje se poslužujejo tudi izrazja, ki je zelo značilen za osebe, ki trpijo za motnjo hranjenja. Gre za skrajno poniževalne žaljivke, s katerimi imenujejo sebe in se kaznujejo (bajsa, debela zakompleksana bajsa, pujsa, debeloritka, nažreti, izstradati se do smrti, basati se, debela zabita prasica, živi gnus, prekla ...), v *Debeluški* je veliko sarkastičnih in ironičnih pripomb, vse pa se vrtijo okoli motenj hranjenja in z njimi povezanimi težavami. Naštela bom nekaj primerov:

- »To, stara, zdrav duh v debelem telesu!« (Vidmar 1999: 14)
- »Spet je nosila tiste salonarje, ki so ji gležnje zmečkali v krofe.« (Vidmar 1999: 17)
- »Lastne hlače jo bodo prerezale napol.« (Vidmar 1999: 17)
- »Tako je, če se ne znaš niti sovražiti, tako kot je treba.« (Vidmar 1999: 20)
- »Naša miza je vedno kot iz škatlice. Naša hiša je vedno kot iz škatlice. Normalno, da smo potem tudi mi trije kot v škatlici. Vsak v svoji.« (Vidmar 1999: 38)
- »Kaj pa, če je padla v školjko in ne more ven? Dovolj suha je za kaj takega.« (Vidmar 1999: 49)
- »Bajta je bila mrtva in prazna. Kot se za fine bajte spodobi.« (Vidmar 1999: 52)
- »Nikoli nas ne bodo sprejeli v Evropsko unijo. Ko bodo videli Žano, bodo mislili, da nimamo kaj za jest.« (Vidmar 1999: 63)
- »Vse skupaj je božansko božansko prisiljeno, jasno, če vam ugajajo zabave, na katerih si nihče z obraza ne upa sneti smehljaja.« (Vidmar 1999: 114)
- »O, očka, kaj te šefica še vedno ni sprejela nazaj v svoje sobane?« (Vidmar 1999: 117)
- »Seveda se Dunja nikoli ne izraža tako primitivno. Ona je fina, prava dama.« (Vidmar 1999: 118)

- »Pri nas nismo vajeni dotikov. Razen kadar si merimo obseg riti.« (Vidmar 1999: 119)
- »Krekerji kar sami skačejo v usta. Dunja pa skrbno beleži zaužite kalorije.« (Vidmar 1999: 150)

Sarkazem in ironija izstopata tudi v *Lepe punce lepo bruhajo*:

- »Pojedli so do konca in zložili krožnike na kup, ker so jih mamice dobro vzgojile.« (Hrvatin 2012: 16)
- »Zlata zvezdica, pridna.« (Hrvatin 2012: 23)
- »Rihtaj se za druge, ne zase. Al je glih obratno? To dostikrat zamešam.« (Hrvatin 2012: 58)
- »Adijo tortica, lepo te je bilo spoznati.« (Hrvatin 2012: 83)
- »Na tekoči trak je zlagala stvari iz košarice in se trudila, da bi prodajalko gledala v oči. To ljudje po navadi delajo, ne?« (Hrvatin 2012: 136)
- »Ni dobro poslušala, ko so ji razložili koncept začaranega kroga. Gre za to, da ne moreš ven, pa če se še tako trudiš.« (Hrvatin 2012: 141)
- »Včasih se je počutila kot dobrodelni projekt, s katerim se ukvarja vsa skupnost.« (Hrvatin 2012: 201)
- »Tipično, takrat ko je res treba bruhat, pa ne gre.« (Hrvatin 2012: 224)
- »Kako črkuješ srečo? T-r-e-n-u-t-e-k.« (Hrvatin 2012: 245)

6.5 Oznaka glavnih junakinj, njihova diagnoza in doživljanje bolezni

V romanu *Debeluška* spoznamo petnajstletno osmošolko **Uršo Klančnik Mušič**, zelo uspešno učenko, ki sodeluje na šolskem natečaju *Moja družina sem tudi jaz*, ki ga pripravljata Evropski dom in Unicef. Po končani osnovni šoli se želi vpisati na gimnazijo, študirati jezike in postati pisateljica, a se kasneje – zgolj iz kljubovanja materi – odloči, da se bo vpisala na frizersko šolo, saj so frizerke mojstrice iluzij: »Končno sem spregledala, kaj hočem početi v življenju. Našla sem svoje poslanstvo. Vem, da bosta oče in Dunja presrečna ... Frizure bi rada delala.« (Vidmar 1999: 154)

Obiskuje manekenski tečaj, ki ga vodi mamina prijateljica Ana Žagar, ki pravi, da lepota pomeni samodisciplino, samodisciplina pa odrekanje ter da dobra manekenka ni tista, ki strada teden dni pred revijo, ampak tista, ki strada celo življenje. Urši so za zgled suhe

manekenke, vedno šteje kalorije zaužite hrane, pod posteljo skriva sladkarije, jemlje odvajala, diuretike in tablete za hujšanje, da laže nadzoruje svojo telesno težo ter se vsak dan tehta in meri obsege delov svojega telesa. Ljudi vedno ocenjuje po zunanjem videzu in zna na oko zelo dobro oceniti, koliko posameznik tehta. Na pamet ve, koliko kalorij ima hrana: »Petnajst dekagramov stročjega fižola ima približno sto osemdeset kalorij, dve žlici bom morala pustiti na krožniku.« (Vidmar 1999: 28) Ne mara debelih ljudi, grede ji na živce. Polna je potlačene jeze in sovraštva do sebe ter celega sveta: »Sranje je, ker moraš sovraštvo skrivati v sebi.« (Vidmar 1999: 153) in »Enkrat bom morala v teh zapiskih preveriti, ali imam sploh koga rada.« (Vidmar 1999: 161) Tudi sama sebe vidi debelo, grdo, počuti se nezaželeno, izgubljeno, manjvredno in gnusno: »Nesposobna sem, nisem vredna ljubezni. Ne zaslužim si je. Sovražim se. Sovražim. Nikogar ne sovražim bolj kot sebe.« (Vidmar 1999: 55)

Pri Urši se izmenjujejo obdobja stradanja, prenajedanja in bruhanja. Na začetku romana se Urša zelo trudi vzdrževati svojo telesno težo tako, da je zelo malo ali skoraj nič. Kmalu tudi ugotovi, da bolj kot bo debela, težje jo bodo prizadeli in da je debelost kot nekakšen obroč, ki te varuje pred drugimi. Vsake toliko časa ponagaja materi in se nalašč baše z visokokalorično hrano, tudi pred njo. Na manekenskem tečaju spozna Žano, ki jo popelje v svet bulimije, čeprav Urša sprva naivno verjame, da Žana resnično bruha zaradi slabosti, ker se preveč najé.

Šana, glavna junakinja romana *Punčka v ogledalu*, je skoraj 19-letna študentka in ker ni bila sprejeta na medicinsko fakulteto, se vpiše na izredni študij prava, ki ga sovraži. Želela je študirati medicino in postati zdravnica, a je imela premalo točk. Za razliko od Urše pa Šana skozi študij prava ni več tako zelo prepričana, da želi postati zdravnica, razmišlja tudi o študiju arheologije in je žalostna, ker nima popolnoma nobenega cilja, počuti se manjvredno in se prezira.

Prav tako kot Urša tudi Šana strada, se prenajeda in bruha. Tudi Šano je, tako kot je Žana Uršo, v začarani krog bulimije vpeljala prijateljica Beba, ki pravi: »Včasih se ne morem upreti hrani, in ko se najem, takoj vse izbruham.« in »Bojim se debelosti! Samo vitka lahko obvladujem življenje.« (Fritz Kunc 2003: 9) Šani pogovor z Bebo popači pogled na njeno telo, zato se odloči, da bo bruhala po vsaki jedi in je celo hvaležna prijateljici, za načrt. Urša in Beba bi radi postali manekenki, saj vesta, da jih njuni materi občudujeta. Medtem ko Uršo v modni svet sili mama, se Beba sama odloči zanj.

Ona, kot glavno junakinjo imenuje Hrvatina v *Lepe punce lepo bruha*, je 18-letna gimnazijka iz Domžal. Je strastna kadilka, ki se tolaži s seksom, ker se samo takrat počuti varno in nekaj vredno. Pravi, da ima rada pouk, saj je »morala biti fizično prisotna v učilnici,

ker ji ni bilo treba govoriti z nikomer in ker je lahko med poslušanjem snovi izklopila preostale misli, če je to želela. Tako je izklopila svet«. (Hrvatin 2012: 79) Podobno kot *ona* se tudi Šana zateče k študiju in ne izpusti nobenega predmeta, zgolj samo zato, ker takrat ne jé in bruha. Odloči se, da bo kar ostala na pravni fakulteti in sprejela, da se ne izpolni vedno, kar si želimo. Tudi Urša meni, da če bo pisala spis za natečaj, vsaj ne bo mislila na hrano.

Ona se večkrat kam odpelje z avtobusom ali vlakom, ker vozovnica, ki jo kupi, dovoljuje, da pozabi. Odpelje se v neznano, kjer je nihče ne pozna in je lahko kdor koli. Takrat pozabi na preostale, sanje, upanje, pričakovanja, želje, skrbi in spomine in da je odgovornost brez zveze. Pozabljanje je zanjo najboljšo darilo, kar jih lahko dobi za rojstni dan.

Tudi *ona* je ujeta v začarani krog stradanja, prenaždanja in bruhanja, vendar tukaj ne izvemo, kje dobi idejo, da bi poskusila tudi z bruhanjem. Tako kot Urša ima tudi *ona* za vsakega, ki pride mimo, pripravljeno posebno nalepko (piflar, čudak, kurba, luštna, seksi, zanimiv, hud stil, lep, debela, bogatun, čefur, emo, gej, luštkan, frik ...).

Vse tri junakinje se zaradi prepričanja, da so debele, oblačijo v široka in prevelika oblačila; Urša tudi zato, da nagaja materi, ki sovraži njen stil oblačenja. Ne prenesejo pogleda na svoja telesa in menijo, da so obleke narejene za vse druge, samo za njih ne. *Ona* v ogledalu vidi punco, do katere čuti sovraštvo, želi jo napasti, ji spraskati oči, porezati obraz in populiti lase; samo zato, da je nikoli več ne bi nihče niti pogledal. Podobno se vidi tudi Šana: »Slečena miže stopim v vodo, ki me skriva pred samo s seboj. Nočem se soočiti z Bajso, ki sem jo razkrila. Stegnem nogi in si z dišečim milom namilim telo. Vitko je na otip, a jaz ga vidim debelega. S samozaničevanjem razmišljam, kaj bi oblekla nocoj.« (Fritz Kunc 2003: 36)

Na začetku imajo občutek, da obvladajo situacijo in imajo nadzor nad svojim počutjem ter da lahko prenehajo, kadar koli se tako odločijo. *Ona* razmišlja: »Sej ne bo vedno tko, sej ne bom v nedogled tega delala, sam da ...« (Hrvatin 2012: 73) in »Saj bo nehala. Enkrat ko bo lahko in ko bo pripravljena.« (Hrvatin 2012: 88)

Tudi Šana je podobnih misli: »Uspelo mi je ne jesti, zaradi česar slavim zmago nad Bajso, ki sem jo prelisičila. Brez kakršnihkoli posledic se lahko prenažem in potem izbruham, kar sem si privoščila. Gospodarica svojega sladkega poželenja sem.« (Fritz Kunc 2003: 47) Sama sebi laže in si hkrati ne verjame: »Z dieto bom prenehala, ko bom zopet lahko oblekla kavbojke s pasom na bokih in majico, ki pokrije samo prsi. Pod kontrolo se imam.« (Fritz Kunc 2003: 78)

A resnica je drugačna, saj tonejo vedno globlje v začarani krog in skoraj prepozno spoznajo, da potrebujejo pomoč (Uršo in Šano na to opomnita smrt prijateljice in telesna izčrpanost, *njo* pa predvsem telesne posledice). Vedno bolj se zapirajo same vase, umikajo se iz družabnega življenja, so nedostopne, razdražljive, hitro menjajo razpoloženje in nemo prosijo za pomoč. Ves čas se bojujejo same s samo in razmišljajo o hrani ter se odločajo, ali bi nekaj pojedle ali ne bi. *Ona*: »Danes je pojedla solato, zato bi si mogoče lahko privoščila ... Raje ne! je posvarila samo sebe. ... Poskušala se je osredotočiti na pripoved, vendar pogleda ni mogla odtrgati od tortice.« (Hrvatina 2012: 82)

Želijo ugajati in biti popolne. *Ona* pravi:

»Ko odrastem, bom popolna. Popolna prijateljica, popolna sestra, popolna učenka, popolna hčerka, popolna punca, popolna mama, popolna uslužbenka, popolna državljanka, popolna, popolna, popolna. Tako popolna, da vam bo šlo na bruhanje.« (Hrvatina 2012: 53)

Tudi Urša želi biti popolna: »Zaprta sem oči in si predstavljala, da sem popolna. Beseda popoln plava v naši hiši namesto prahu. V resnici sploh ne vem, kaj pomeni, ampak sliši se, kot da ne potrebuješ nič drugega.« (Vidmar 1999: 8)

Ona se po navadi prenašala v večerju, medtem ko se Urša na skrivaj baše s sladkarijami, se nažira pred Dunjo in tudi v javnosti skupaj z Žano, prav tako se tudi Šana prenašala v javnosti in v prisotnosti svoje družine. *Ona* pravi, da po navadi ljudje zjutraj, ko vstanejo, pristavijo vodo za kavo, gredo na stranišče in si pripravijo zajtrk. *Ona*, in tudi Urša, pa sta dan začeli drugače: za zaklenjenimi vrati kopalnice sta se slekli do golega, postavili tehtnico pred ogledalo in stopili nanjo ter pozorno opazovali nepravilnosti in pomanjkljivosti svojih teles.

Urša opiše:

»Vsako jutro sem se tehtala. In to vedno zjutraj, na tešče, potem ko se polulaš. Tehtnico moraš postaviti zmeraj na isto mesto in tehtati se moraš absolutno gol in brez copat.« (Vidmar 1999: 59) Vsako jutro tudi teče, zvečer pa telovadi v svoji sobi, dela sklece in trebušnjake. Hudo ji je, ker se Dunja pretvarja, da ne opazi njene gladovne stavke.

Rituale basanja s hrano in bruhanja vse tri avtorice opišejo zelo nazorno. Junakinje v ritual vodijo gnus, sram, obžalovanje, obup, jeza in razočaranje.

Hrvatinova opiše:

»Ugrizne. Grize, drobi, žveči. Požira. Srce razbija, sapnik se oži, požiralnik boli, želodec je v krču. Zobje drgnejo nežno kožo na členkih in jo barvajo rdeče. Okus hrane zamenja okus po bruhanju. Papirček v roki, hrana po oblačilih, krivda na obrazu.« (Hrvatin 2012: 32)

Prav tako Fritz Kunčeva podrobno prikaže Šanino požrtijo: »Med tri rezine kruha naložim mortadelo, sir, kumarice in majonezo. Z največjo skodelico mleka se odžejam in ko bi morala biti sita, si skuham še polovico hrenovke ter jo začinem z gorčico. Izgubila sem dostojnost za normalno hranjenje. Čez nekaj minut izbruham vse, do najmanjše drobtinice.« (Fritz Kunc 2003: 60)

Potek Uršinega rituala Vidmarjeva predstavi takole:

»Nenadoma sem začela s tresočimi prsti tlačiti vase vse po vrsti: sladoled, žemlje s šunko in sirom, piškote in tatarsko omako. Roke sem imela zapackane do zapestja. Moja pojedina se je sprevrgla v požrešno basanje. Sploh se nisem več obvladala. Mislila sem, da se bom zadavila. Komaj sem dihala. Pomembno je bilo samo, da imam nenehno polna usta. Celi piškoti so leteli po tleh, drobtine so mi padale za mikico, počutila sem se nekako tako, kot bi me nekdo priključil na dvesto dvajset voltov. Zdi se mi, da sem jedla od strahu. In strah me je bilo tega, da jem.« (Vidmar 1999: 54)

in še:

»Pojedla sem: tri obložene kruhke, dva pudinga s stepeno smetano, vrečko indijskih oreščkov skupaj z Gorenjkino mlečno čokolado, najmanj petnajst dekagramov ementalerja z majonezo, škoda, da je imela le petdeset odstotkov maščobe, polovico pločevinaste škatle z domačimi piškoti, ribjo konzervo z zelenjavo in tri paradižnike, vse skupaj pa sem pridno zalivala z mlekom in kokakolo.« (Vidmar 1999: 141)

Hrvatinova zelo dobro opiše, kako *ona* želi izstopiti iz začaranega kroga ter si v trenutku obupa in nemoči »zapiči v glavo, da bo vzela veliki kuhinjski nož in za rezanje mesa in si napravila luknjo v telo, iz njega izbezala vso hrano in napravila konec temu mučenju«. Resnično si želi ozdravitve, vendar:

»Ne prerasteš. Ne doživiš razsvetljenja. Ne izženeš tega iz sebe s sočutjem in pogovori. Ne dosežeš končne točke. Ne spremeniš se od danes na jutri. Ne glede na to, kako si vsi želijo, da bi se. Ne glede na to, kako zelo si sam želiš, da bi se. Čakaš. In se boriš. In potem. Mogoče.« (Hrvatin 2012: 90)

Njo je strah, ve, da je vse uničila in najraje bi pobegnila stran, se nikoli več vrnila. Po njenih besedah bi bilo to najbolje za vse, ker očitno vsakega, ki pride v stik z njo, prizadene. Rada bi, da se vse to konča, da tega ne bi počela sebi in drugim. Sčasoma ji uspe, ne povsem in ne naenkrat, ampak počasi, dan za dnem: »Pojedla je prekleto pecivo in se, ko je šla lulat, s prstom v ustih ustavila in se prepričala, da ni vredno. Pojma ni imela, kako ji je uspelo. Očitno je morala imeti res dober dan.« (Hrvatin 2012: 178) Vsak dan se mora prepričevati in potruditi, da se sploh obleče, gre v šolo, da se uči, pogovarja z ljudmi, poje malico ...

Čeprav se je počutila grozno slabo, se je trudila zaradi drugih, predvsem mame, sestrice, sošolke in prijateljice, ki so verjele, da končno napreduje. Ne more verjeti, da je tako težko prenehati in prepričana je, da bodo na koncu vsi pozabili na njen trud in bo štel samo to, da ji ni uspelo. Poskušala se držati obljube, da bo normalno jedla in kadar ji ni uspelo, se je potolažila z moškim. Edini način, da ne prizadene svojih bližnjih, se ji zdi ta, da neha biti to, kar je. Samo da bodo drugi zadovoljni.

V nekem trenutku si *ona* predstavlja življenje brez bulimije in ob misli, da spet normalno jé, se zgrozi. Ustraši se, saj je biti normalna najstnica zanjo nekaj čisto novega in neznanega, počuti se, kot da razmišlja o tujki, s katero nima nič. A kljub temu si želi biti normalna. Sprašuje se, kdaj bo sploh zadovoljna sama s sabo, kdaj se bo imela rada, bo to res takrat, ko bo bolj suha, lepša. Objektivno se zna opisati kot normalno dekle, ki ji nič ne manjka. Svoje telo vidi nepopačeno, ampak se še vedno prestraši in notranji glasovi, nevidni ljudje jo kmalu prepričajo, da to ni res in jo spet zvabijo v začarani krog.

Tudi Šana si po dolgem času prizna, da ima anoreksijo in bulimijo ter si začne prizadevati, da bi se izklopala iz začaranega kroga: »Želim si, da bo zjutraj pozajtrkovala, šla na kavo s prijatelji, na kosilo z drugimi študenti, in da bi doma lahko brez strahu povečerjala. Prizadevam si normalno jesti.« (Fritz Kunc 2003: 125) V želodcu čuti vsak grižljaj posebej in trpi, da ne bi bruhalo. Prijavi se tudi na posvet k psihoterapevki, ki ji predlaga, naj začne pisati dnevnik o svojih občutjih, razmišljanjih in o vsem, kar jo teži. Prijateljčina smrt jo pretrese do te mere, da se na koncu odloči za zdravljenje.

Urša se večkrat odloči, da bo prekinila s stradanjem in bruhanjem oziroma da bo jedla čisto malo, samo da bo suha in da bo ugajala mami. Po tihem upa, da jo bo mogoče imela mama celo rada, če preneha jesti: »Že stotič sem sklenila, da bom vzela življenje v svoje roke. Tako vedno rečejo v filmih. V resnici bi itak naredila vse, samo da bi me Dunja vzljubila. Čeprav res ne vem zakaj, ker jo na smrt sovražim.« (Vidmar 1999: 59)

Tudi ona ima trenutek, ko se ji zazdi, da mogoče ni debela: »Madona sem tanka, je šinilo vame, ko sem se ovedla, da so suha zapestja moja. Še vedno sem bila debela, normalno, ampak nekako ozko debela, kot zvitek papirja. Na zapestju mi je štrlela kost, velika kot oreh. Še nikoli poprej se mi ni zdela tako ogromna. ... Bile so me same hlače.« (Vidmar 1999: 106) Spet drugič pa: »Pri petinštiridesetih kilogramih ne more nihče delovati tako nagnusno zamaščeno.« (Vidmar 1999: 111)

Poskusi tudi z obiskom doktorja Poniža, vendar jo skrbi, da ne bi izvedeli starši, saj bi se je Dunja odrekla, očeta pa bi izpisali iz Društva pisateljev. Negotova je, čeprav se ji zdi, da je tokrat prvič v življenju zares naredila nekaj zase. Vendar vztraja in hodi na terapije, počasi odkriva, zakaj je hrana njeno orožje in pred čim se brani. Spozna, da jo je njena mama zasušnjila s tem, ko ji je nehote obljubila, da jo bo vzljubila, če bo takšna, kot si ona želi. Smrt prijateljice Žane jo zelo prizadene in doktor ji razloži, da je njena žalost pomešana s strahom in ko joče zaradi Žane, v resnici joče zaradi sebe:

»Razložil mi je, da moja prijateljica gotovo ni hotela živeti. Ne takšna, kot je bila. Zaradi nizke samopodobe. Tudi jaz jo imam. Moje odbijanje hrane ni naperjeno proti kilam, mi je pojasnil že zadnjič, ko sem bila pri njem, ampak proti ženskosti, ker nočem odrasti. Temu se reče sprejeti žensko vlogo.« (Vidmar 1999: 180, 181)

6.6 Vzroki, simptomi in posledice bolezni

Vzroki, zakaj so glavne junakinje začele stradati, hujšati in bruhati, izvirajo predvsem iz družine in meddružinskih odnosov. Zdravnik v *Punčki v ogledalu* pravi, »da je vzrokov toliko, kolikor je anoreksij in bulimij in da motnje hranjenja segajo globoko v psiho«. (Fritz Kunc 2003: 116)

Urša, Šana in ona hlepijo po popolni postavi, samo da bi jih ožji družinski člani sprejeli, opazili, razumeli, imeli radi ter da bi bile dovolj dobre in nekaj vredne. Ves čas so lačne; lačne ljubezni, zaupanja, nežnosti. Toda hrana je edina stvar, ki jo dobijo v zameno.

Urša bi naredila vse, samo da bi jo mama in oče vzljubila ali da bi jo zgolj samo objela. Šana ima občutek krivde, saj ugotavlja, da ima starša z neizživetimi ambicijami, ki pa jih je pokvarila ona s svojim nenačrtovanim spočetjem in rojstvom. Mama zato ni dokončala študija ekonomije, oče pa je sicer postal inženir gradbeništva, a zaradi družine ni mogel oditi na delo v Irak. Šana nima nobenega cilja, ne ve, kaj bi rada postala v življenju: »Vsak sledi svojim ciljem, če jih ima. Jaz ga nimam. Občutek imam, kot da ne obvladam ničesar več. S hrano

zapacano življenje imam.« (Fritz Kunc 2003: 38) Šana se s prenašanjem tolaži, z bruhanjem pa pomiri slabo vest. Preokupiranost s hrano je iz njene podzvesti izrinila boleča čustva kot so razočaranje, nesamozavest, jeza in praznina.

Ona se boji odgovornosti, boji se odrasti, počuti se krivo za očetovo smrt in da ni dovolj dobra. Ne sooči se z očetovo smrtjo, ne dovoli si žalovanja in prebolevanja, svojo bolečino raje zaduši s hrano: »Sploh ne morem jesti. Sam da zavoham hrano, mi gre na bruhanje. In ne morem verjet, da razmišljam o tem, morala bi razmišljat o očiju, morala bi jokati. Ne vem, nekaj! Kaj je narobe z mano?« (Hrvatini 2012: 38)

Vsa ta negotovost, občutki krivde, želja ugajati in biti popoln ter neobvladovanje situacije jih privede do najbolj značilne **simptomatike** motenj hranjenja (hujšanja, stradanja in bruhanja) in še preden se zavejo in si priznajo, da je nekaj narobe in da potrebujejo pomoč, so že globoko v začaranem krogu motenj hranjenja. Zatečejo se v svoj svet, se izolirajo iz družbe, lažejo drugim in predvsem sebi, da je z njimi vse v redu. Urša, Šana in *ona* imajo težave z odnosi v družini, nasprotnim spolom in s prijatelji. Zavedajo se, da so lačne nečesa drugega, vendar to težko ugotovijo, saj se njihove misli 24 ur na dan vrtijo samo okoli hrane.

Posledice bolezni so lahko zelo resne in celo smrtno nevarne, kar zasledimo v vseh treh romanih. Avtorice izpostavijo predvsem telesne posledice kot so črvičenje v trebuhu zaradi odvajal, razbijanje srca oziroma srčna aritmija, utrujenost, zmrzljivost, tresavica, bolečine v grlu, požiralniku in želodcu, znojenje, rdeče žilice v očeh, izpadanje las, izguba menstruacije, težave z vidom, nizek krvni tlak, slabokrvnost, izčrpanost, rumen in razpokan obraz, povečana vranica, luščenje kože, bele, zgubane in razpokane ustnice, boleče ledvice, omotičnost, bledica, nespečnost, vrtoglavica, slabost, temni kolobarji pod očmi, kri ob bruhanju oziroma krvavi izbljuvki, zatrgana sluznica na prehodu iz požiralnika v želodec, rana na želodcu, povečane obušesne slinavke, zmanjšanje srčnih zaklopk, rdeče-rožnati členki, poškodbe sapnika, oslabele mišice, spraskana koža ob nohtih, uničeni zobje, hladne dlani, zaprtost, neravnovesje elektrolitov, otečenost, težave s požiranjem in glavobol. Od duševnih posledic izstopajo umik iz družabnega življenja, živčnost, otopelost, nestrpnost v odnosih, razdražljivost in občutljivost.

6.7 Družinski in medvrstniški odnosi

Družina je eden od pomembnejših dejavnikov tveganja za razvoj motenj hranjenja. V obravnavanih družinah prevladujejo togost, pretirana starševska ambicioznost in

neprilagodljivost, družinski člani so odtujeni ali pa prevladuje pretiran nadzor. Hrana pogosto služi kot vzgojni pripomoček, prevladuje neustrezna porazdelitev vlog v družini in tudi pretirano ukvarjanje družinskih članov s hrano. Zato se mi zdi zelo pomembno, da podrobneje razčlenim družinske odnose, prav tako pa so seveda izpostavljeni in pomembni medvrstniški odnosi.

6.7.1 Odnos med hčerjo in materjo

Urša mora svojo mamo Dunjo klicati po imenu, se oblačiti in jesti po njenih priporočilih. Vendar se ji Urša zoperstavlja in jo draži tako, da jo kliče tudi mama, nosi prevelike obleke in se prenajeda, celo v njeni prisotnosti, nalašč se zredi ali pretirano shujša. Urša sovraži mamo, lahko bi jo ubila, ne prenese njenih dotikov, hkrati pa si želi, da bi jo imela rada, četudi tega ni vajena in si ne zna predstavljati. Dunji lastna hči predstavlja projekt, s katerim želi uresničiti svoje mladostne sanje, to je postati uspešna manekenka. Ne vidi, da hči trpi in da prosi samo za kanček naklonjenosti, da bi jo imela rada takšno kot je. Pravi, da bi naredila vse, da bi jo mama vzljubila, prenehala bi jesti in se tudi izstradala do smrti. Razočarana je, ker ji kljub trudi ne uspe izpolniti materinih pričakovanj.

Dunja je popolnoma prepričana, da bo hči zmagala na izboru za najlepšo najstnico Miss Bambi v Milanu, čeprav se ga Urša ne želi udeležiti. Dunja ji pripravlja zapletene biološke spojine z minerali in vitamini, da bo imela popolno postavo za fotografiranje pri znanem fotografu. Ne želi, da je njena hči ob njej videti kot slonica, zato jo nadzoruje, kaj in koliko pojé, hrano meri s pestmi in prsti, kupuje pa ji najboljša oblačila iz Amerike in jo stalno opominja, kako zelo se žrtvuje zanjo. Za rojstni dan ji kupi elektronsko tehtnico, saj je prepričana, da je le-ta najboljša prijateljica ženske. Grozi ji, da jo bo nagnala od hiše, če bo debela. Dunja kar naprej opeva svojo kariero in hrani stare obleke z revij ter nalašč izpostavlja svojo popolno deško postavo, po hiši se sprehaja napol gola, kadar pa je skuštrana, je videti kot fantek. Pred drugimi se pretvarja, da je ljubeča mati in hčer kliče Urši, v resnici pa jo kliče Uršula in jo gleda z neprikritim odporom. Ne mara Uršine najboljše prijateljice Karin, ker je debela in nemarna, njenega sošolca Marka pa celo vika in ga izzivalno osvaja. Veliko dá na mnenje drugih, zato je navzven vedno prijazna. Pretvarja se, kot da je hči še vedno stara pet let in ji ne pusti do lastnega razmišljanja ter je nikoli ne upošteva.

Razlog, zakaj se Dunja tako obnaša do Urše, sem našla v pogovoru, kjer Dunja prvič, in potem nikoli več, Urši razkrije boleče spomine na svojo mladost. Dunja ne zna ravnati

drugače, saj je tudi njena mati na njej zdravila svoje bolne komplekse in bila ljubosumna, ker naj bi imel dedek raje Dunjo kot njo; tudi Dunjina mama je zahtevala, da jo kliče po imenu, da shujša in postane uspešna manekenka. Tako je Dunja podedovala ta vzorec, ki ga je prenesla na svojo hčer. Iz generacijo v generacijo se torej prenaša isti vzorec.

Urša na koncu zaradi obiskovanja terapij pri doktorju Ponižu zbere pogum in želi izvedeti, zakaj je mama ne mara. Dunjo povabi, da se ji pridruži na terapiji, ona pa znori in ji prepove nadaljnje obiske. Boji se, da bodo sosedge izvedeli, da je njena hči nora in da bi jo utegnil kdo obtoževati, da je slaba mati. Urša se dokončno zlomi in pristane v bolnišnici. Mama si še vedno meče pesek v oči in stremi k svojemu cilju, to je, da bi Urša zmagala v Milanu.

Šanin in *njen* odnos z mamo ni tako zelo intenzivno izpostavljen kot Uršin, vseeno pa lahko rečem, da si tudi onidve želita le sprejetosti in védenja, da sta vredni in dovolj dobri takšni kot sta ter da bi ju materi poslušali in upoštevali njuno mnenje.

Šana se počuti nezaželeno in krivo, da je njena mama samo uslužbenka v banki, saj je že kot študentka zanosila in bila primorana pustiti študij ekonomije. Šano opozarja, naj ne gre po njenih stopinjah in naj pridno študira. Mama je veliko odsotna, kasneje zamenja službo in začne delati v turizmu, ker je vedno želela potovati. Mama sicer opazi in jo skrbi ob pogledu na vedno bolj suho hči, tudi zaščitniška je, ko babica očita Šani, da je premočna. Vendar pa mama ne ukrepa in spregleda, kaj se v resnici dogaja. Sumi, da je nekaj narobe, ampak jo Šana vedno spretno pretenta s svojimi izgovori in lažmi. Mama ji pravi, da je lepa, ima lepo postavo, je pametna ter da je ponosna nanjo in jo ima rada. Vendar se mora sama sprejeti in ugotoviti, koliko je vredna. Šana jo spoštuje, a je jezna nanjo, ker vse družinske probleme rešuje preko babice, ki je vezni oziroma vmesni člen njihove družine. Mama pa se zaradi situacije v hiši, kjer ni zaželena in je tašča ni nikoli sprejela, raje umakne in ostaja dolgo zdoma. Kljub temu pa mama hčeri v ključnem trenutku, ko se ta odloči za zdravljenje, obljubi popolno podporo.

Ona sovraži mamine znake nemoči, saj bi kot njena mama morala biti vedno močna in jo potolažiti, na bruhanje ji gre, ko se mama pretvarja, da ni nič narobe in mirno jé, medtem ko oče leži v bolnišnici. *Ona* očita mami, da se ni nikoli pogovarjala z njo, niti potrudila se ni, in da je nikoli ni upoštevala; zanjo je bil pogovor to, da je nekaj govorila, ona pa se je s tem strinjala. In nikoli ji ni dovolila, da bi se sama odločila, kdaj in kako bo nehala. Tudi Urša je besna, ker je Dunja nikoli ne posluša, kaj šele upošteva.

Ona se, tako kot Urša, veliko prepira s svojo mamo, vendar *njeno* mamo resnično skrbi in ji želi pomagati, medtem ko Dunja sploh ne opazi, da bi bilo kaj narobe. *Ona* laže, da je šla k zdravniku, da je vse v redu, da je in da bo ozdravela. Kot Šanina mama tudi *njena* spregleda opozorilne znake, verjame lažem in izgovorom, dokler ji na urgenci ne povedo, da je njena hči že kar nekaj časa bulimična. Takrat pa mama ukrepa in ji želi pomagati na več različnih načinov: z grožnjami, risanjem, jezo, glasbo, letaki za skupino za samopomoč, s prošnjami, kričanjem, kuhanjem nizkokaloričnih obrokov, s pogovorom, klici ob nemogočih urah, počitnicami pri babici, pogovorom z zdravnico, ki naj bi ji razkril nevarnosti njenega početja, filmi, tekom, fitnesom, pisanjem, psihologom, ... *Ona* se trudi, resnično se trudi preživeti vsak dan posebej, ampak mami nikakor ne more obljubiti, da bo kar naenkrat prenehala. Vendar jo prosi, naj ne obupa nad njo, saj se nikoli ne bo nehala truditi.

Ko je načeto mamino zaupanje, *njej* očita, kaj vse se dogaja zaradi njenega bruhanja. In ko sestra iz obupa nemoči poskuša narediti samomor, mami prekipi. Prepričana je, da hčeri ni mar zase in da nima več nadzora nad svojim vedenjem, zato vzame teden dni dopusta, jo nadzira, ji kuha in zaklene kopalnico ter celo stoji pri odprtih vratih, medtem ko se *ona* tušira ali opravlja potrebo. *Njo* ob takšnem ravnanju grabi panika, še bolj se gnusi sama sebi, vendar ji ne preostane drugega kot da sprejme igro, četudi ji je hudo.

Mama jo vseeno prevečkrat zaloti, da laže o tem, da je in kje prespi ter se ne trudi (čeprav na svoj način se). Na koncu dvigne roke nad njo, saj je popolnoma obupana in ne najde več nobene rešitve. Dá ji proste roke in je ne zanima več, kaj *ona* počne, ali je ali ne, kje in s kom spi ... Mama ne zmore več, je prenaporno in občutek ima, kot da se nič ne spremeni in da se ne izplača. Zdi se, kot da je obupala nad hčerjo, ampak ji vseeno ponudi oporo, ko bo pripravljena kaj spremeniti.

Težko razumeta ena drugo in obe se trudita po svojih najboljših močeh. *Ona* mami težko dopove, da na tak način situacijo samo še poslabša. *Ona* jo prosi, naj ji ne poskuša odvzeti nadzora, ker tako izgubi voljo in potem še več bruha. To mora urediti sama, na svoj način, ki ga še išče, mama pa ji lahko pomaga le tako, da ji stoji ob strani, jo posluša in spodbuja.

6.7.2 Odnos med hčerjo in očetom

Uršin oče, Albert Mušič, je ugleden pisatelj, ki je veliko odsoten, saj sodeluje na raznih seminarjih in forumih s pisatelji ter se zavzema za človekove pravice. Zato se Urši zdi čisto »normalno«, da ne najde časa za svojo edino hčer, do četrtega leta je celo mislila, da nima

očeta. Urša je jezna nanj, ker se ne zna postaviti Dunji po robu in ji ne upa oporekati. Pravi, da je reva, izdajalec, posranec, mehek, copata in združast ter se raje umakne v svojo delovno sobo. Živi v knjigah, v resničnem svetu pa se ne znajde in samo ždi. Za rojstni dan ji podari mobilni telefon in Urša ironično pripomni, kako priročno je to darilo, saj se jim odslej ne bo treba več niti gledati, ampak si bodo lahko telefonirali iz sobe v sobo.

Urša ne prenese očetove uglaženosti, omikanosti ter njegovega pravilnega govorjenja in izbranih besed. Vendar pa kljub temu razmišlja, da bi mu pokazala zapiske za natečaj, mogoče bi pa celo opazil, da njegova edinka sploh obstaja. Opogumi se in mu jih izroči z razbijajočim srcem in v pričakovanju njegovega odziva, on pa ji reče samo, naj uporablja bolj izbrane besede, drugače ne bo zmagala. Ne razume, da si ona tega niti ne želi, ampak hlepi samo po kančku očetove pozornosti, pohvale, da bi ji rekel, da jo ima rad ter da bi jo kdaj branil in zaščitil pred Dunjinimi napadi.

Podobno je tudi Šanin oče brez hrbtenice, vendar njega ne nadzoruje žena, ampak njegova oblastna mama. Šana pravi, da je razvajen mamin sinko, ki ji s svojimi izjavami vzbuja občutke krivde. Ves čas jo opominja, da mora biti neizmerno hvaležna, ker lahko stanujejo pri babici, ki jim celo kuha, zato ji ne smejo ugovarjati ali jo žaliti. Strog oče in ne mamin sinko je le takrat, ko gre za pogovor o študiju. Očita ji in jo opozarja, da ji je plačal izredni študij prava ter da mora pridno študirati in ga tudi zaključiti. Šana nima poguma, da bi mu povedala, da bo pustila pravo, saj oče tako ali tako ni razpoložen za njeno tarnanje. Edino tolažbo najde v hrani in vse, kar upa reči očetu, je, da jo lahko sili pri študiju, ne more pa jo siliti s hrano. Oče je prepričan, da sta njeno shujšano telo in bruhanje posledica nosečnosti ali jemanja mamil. Ne razume in ne sliši njenega krika na pomoč, niti takrat ne, ko mu hči odkrito pove, da se preneja in bruha. Na koncu, ko Šana pove, da gre na zdravljenje, je oče zelo nerazumevajoč in bi jo najrajši nagnal od hiše. Ampak ko jo napade še babica, se oče vendarle pomiri in se prvič zoperstavi svoji mami ter je kar naenkrat zaščitniški do Šane in babici ukaže, naj jo pusti pri miru. Takrat se Šana vpraša, ali je morda končno odrasel in se odlepil od mame.

Za razliko od Urše in Šane pa o **njenem** odnosu z očetom izvemo bolj malo, saj oče že takoj na začetku romana umre. Izvemo, da je zelo bolan in v bolnišnici, a se mu zdravstveno stanje izboljša in pride domov celo en dan prej. *Ona* se razveseli, toda stanje se spet poslabša in mora v bolnišnico. *Ona*, mama in sestra ga ves teden obiskujejo, oče pa vidno hira. *Ona* ne prenese pogleda nanj, sovraži opisovanje dogodkov iz šole in nepomembne pogovore. Vsak

dan odklanja hrano in se opominja, da mora misliti samo na očeta. Na bruhanje ji gre, ker se mama in sestra pretvarjata in obnašata kot da ni nič narobe.

Ko oče umre, je *ona* zelo prizadeta in njegove smrti nikoli ne preboli oziroma si ne dovoli žalovati, čeprav se zaveda, da bi morala predelati vse, kar se je zgodilo. Čuti se celo krivo za njegovo smrt. Ampak svojo bolečino raje potlači in je kot tempirana bomba, ki jo bo vsak čas razneslo. Na pokopališču sta ji postali resnični dve dejstvi, in sicer da je njen oče mrtev in da in da nikoli več ne bo mogla normalno jesti. Takrat se začnejo njena obdobja prenašanja, bruhanja in stradanja.

6.7.3 Odnos med vnukinjo in babico

Odnos med vnukinjo in babico lahko primerjamo samo v romanih *Debeluška* in *Punčka v ogledalu*, v *Lepe punce lepo bruhajo* babice ne spoznamo. **Urša** ima svojo babico zelo rada in je prepričana, da ji tudi babica vrača ljubezen. Opiše jo kot zelo strogo in hladno žensko z modrimi očmi in srebrnimi lasmi. Dunja misli, da hči s pošiljanjem k babici kaznuje, za Uršo pa je tam raj, saj babica ustreže vsaki njeni muhi, skuha ji vse, kar si poželi in lahko mirne duše ves dan poležava. Urša babici vedno dovoli, da jo objame, ima jo za dobro osebo in enkrat ji celo nehote reče mama. Babica je zelo zaščitniška in zaskrbljena, saj vidi, da je Urša bolna.

Vendar sem imela občutek, da babičina skrb ni pristna. Čutiti je, kot da samo nagaja svoji hčeri Dunji in se ji maščuje, ker naj bi imel dedek raje svojo hčer kot pa ženo. Kot orodje ji služi Urša, kateri povsod po hiši pušča redilne zalogaje in jo uničuje. Zdi se, da babica in Dunja uporabljata Uršo zgolj kot vmesni oziroma vezni člen za njuno medsebojno komunikacijo. Na babičino izjavo, da je vnukinji vrnila barvo v lica, saj je bila kot kost in koža, Dunja znori in ji očita, da je ona prav tako ravnala z njo, ko je bila mlajša.

Nasprotno pa **Šana** sovraži svojo babico, ker je tako gospodovalna, ukazuje vsem v hiši in se vmešava v njihova življenja, je epicenter njihove družine in samovšečna gospa, ter jih stalno opominja, da če nje ne bi bilo, ne bi imeli strehe nad glavo. Tako kot oče ji tudi babica vzbuja slabo vest zaradi študija. Ampak tudi Šana je prepričana, da jo ima babica na svoj način rada, saj večkrat poudari, da ji je kot lastna hči. Šano moti le, da jo ima še vedno za majhno punčko in se vtika v stvari, ki se nje ne tičejo.

Nezaščitniška babica ima Šano za predebelo, poleg tega pa jo vedno zaslišuje glede študija. Na skrivaj jo nadzoruje, kaj, koliko in kdaj je ter jo namenoma ponižuje. Šana v nekem

trenutku ne zdrži več in pove babici, kar ji gre. Spozna, da je ravno ona glavni vzrok za njeno bolezen, saj ji je vcepila, da je bila nezaželen otrok. Babica svoje vnukinje v resnici ni nikoli sprejela, prav tako ne svoje snahe, mar ji je samo za svojega sina.

Obe babici (Uršina in Šanina) dajeta svojim vnukinjama dvojna sporočila, saj jima kuhata in vedno vabita za obloženo mizo, po drugi strani pa babica Šano opominja, da je premočna in da mora paziti na svojo postavo. Prizanesljivo jo gleda, medtem ko lista modne revije, trdi, da se je Šana zanemarila in se hvali s svojo vitko postavo. Uršina babica pa pridiga o zdravi, nemastni in uravnoteženi prehrani in vnukinjo tako pušča v negotovosti.

6.7.4 Odnos med *njo* in sestrice

Urša in Šana sta edinki, *ona* pa ima mlajšo sestro, njun odnos pa je poln medsebojne pristne in močne sestrskosti. Sestrica budno pazi na *njo*, poskuša jo razumeti in ji pomagati na različne načine. Med njima je resnično čutiti ljubezen, povezanost in tudi bolečino zaradi prisotnosti nemoči. *Ona* se čuti krivo, ker sestrice potegne v svoj vrtinec, ji laže, obljublja in zagotavlja, da je in da bo oziroma da je vse v najlepšem redu. Čutiti je, kot da jo želi zaščititi in vsakič znova jo prizadene, ko vidi, kako krhka, drobna, lepa in zrela je sestra – sestra. Sploh ni opazila, da je sestra vmes odrasla. Tudi sestra jo opozori na in ji pravi, da je ne more varovati pred vsem, kar se dogaja.

Nekoč pride sestra iz šole vsa objokana, saj so imeli delavnico o samopodobi, motnjah hranjenja in smrtonosnih posledicah, ki jih takšno ravnanje prinaša. Resnično jo skrbi, zato se odloči za najbolj drastično spremembo doslej: v smetnjak odnese tehtnico in ogledalo, v trgovini pa pokupi vse, kar ima napis dietno, s tem napolni omarice in hladilnik v upanju, da jih bo *ona* sploh odprla. Ko *ona* to opazi, burno odreagira in kar prekipeva od jeze, počuti se, kot da so ji storili krivico, čeprav si je to zaslužila. Sestrici razloži, da s tem, ko ji želi pomagati, se ona počuti še slabše kot sicer. Nadere jo, naj jo že enkrat pusti pri miru in se neha ukvarjati z *njo*, ker bo znorela. Sestrici je hudo, joče in se iz obupa, ker že več ne ve, kako bi ji pomagala, najé uspavalnih tablet in poskuša narediti samomor. *Ona* se čuti krivo za sestričino dejanje, na urgenci pa ji (simbolično) sedi na eni roki angel, na drugi hudič. Posluša slednjega in se zave, da je bruhanje resnično njena edina komunikacija s svetom. Pogled na sestrice jo je preveč bolel, da bi se soočila z dogodkom. Boji se ponovne izgube.

6.7.5 Odnosi s prijateljicami

Urša, Šana in *ona* imajo najboljše prijateljice, ki jim stojijo ob strani in jim želijo pomagati. Odnosi med njimi pa se s pojavom bolezni zelo spremenijo, večkrat se skregajo in za nekaj časa celo prekinejo stike.

Uršina najboljša prijateljica in tudi sošolka Karin Jerkovič je po Uršinih besedah debela in nemarna, ob pogledu nanjo ji postane slabo in bi najraje bruhala. Ne more verjeti, da je lahko to njena najboljša prijateljica. Urša jo vedno žali, kako je debela in da se redi, zdi se, kot da uživa v mučenju prijateljice, po drugi strani pa je čutiti tudi ljubosumje, saj ji ni jasno, kako lahko imajo debeluške fante ter kako je lahko Karin debela in hkrati srečna. Karin je hudo in ne razume, zakaj to počne, saj sta vendar prijateljici. Urši pa se Karin vedno bolj gnusi in ko spozna Žano, novo tečajnico na manekenskem tečaju, jo začne ignorirati. Globlje kot Urša tone v svojem začaranem krogu, slabši so odnosi s Karin, nista več tako iskreni prijateljici kot nekoč.

Karin je precej naivna, misli, da Urša bruha zaradi slabosti, a sčasoma vidi, da se s prijateljico dogaja nekaj resnejšega. Ko se Urša zgrudi v šoli, jo Karin spremlja v bolnišnico. Ni ji vseeno, zelo jo skrbi za prijateljico. Ker je Urša preslabotna in ne more pisati, zadnje poglavje spisa za natečaj napiše Karin in tukaj spoznamo še njej pogled na celotno nastalo situacijo. Karin je žalostna, ko prebere Uršine zapiske in spozna, kaj si misli o njej. Vendar ji ne zameri, saj je bolna. Skrbi jo za prijateljico in jo vsak dan obiskuje, Urša pa je enkrat do nje prijazna, spet drugič pa nesramna. Sedaj tudi Karin ni več tiho in ji pove, kar ji gre.

Uršo v začarani krog motenj hranjenja popelje Žana, ki jo prepričuje, da je bolje jesti in bruhati kot pa stradati. Pouči jo, da bo tako lahko jedla vse, poleg tega pa bo shujšala in se znebila tudi nadležne menstruacije. Skupaj se nažirata v slaščičarnah in restavracijah in bruhata na javnih vecejih, kradeta hrano, obleke in zlatnino. Čeprav naj bi bili prijateljici, je njun odnos daleč od prijateljskega, bolj spominja na ljubosumje in nenehno tekmovanje, katera je lepša, bolj suha in bolj dobra. Zavedata se, da ne moreta biti prijateljici, saj sta si preveč podobni, povezuje pa ju samo hrana. Urša je tudi precej naivna, saj zelo pozno ugotovi, da je Žana mogoče bolna. Da je tudi sama bolna, se resnično zave šele, ko vidi Žano že dobesedno na smrti postelji na psihiatriji.

Šana ima dve zelo dobri prijateljici, Majo in Bebo. V osnovni šoli so bile nerazdružljivi trojček, potem pa je Beba na mamino željo odšla na frizersko šolo, čeprav je želela na gimnazijo. Beba se takrat začne počutiti osamljeno in začnejo se njene težave s hrano. Šana in

Maja sta hodili skupaj na gimnazijo in se vpisali na isto fakulteto, na izredni študij prava, saj za uresničitev svojih poklicnih sanj nista imeli dovolj točk.

Podobno kot Urša zbada Karin zaradi debelosti, tudi Beba ni prizanesljiva s komentarji o Šanini postavi, gre ji na živce, ker ima toliko odvečnega mesa na sebi. Všeč ji je njen obraz, telo pa je grozno in si je sploh ne more predstavljati v tangicah. Šana je zato vedno bolj pozorna na svoje telo in odzive okolice, na katere prej sploh ni odreagirala, niti slišala jih ni. Zanimati jo začnejo prijemi, s katerimi Beba vzdržuje brezhibno manekensko postavo. Maja pa z nedolžno pripombo, češ da se je Šana res malo zredila, samo še podkrepi Šanino željo po hujšanju. Podobno kot je čutiti ljubosumje in željo po mučenju v odnosu med Uršo in Karin je to zaznati tudi v odnosu Bebe do Šane.

Tako kot se Urša oddaljuje od Karin, tudi Šana začasno prekine stike z Majo, ki Šano tudi opozori, da se je zelo spremenila in da ne razume, kaj se dogaja z njo. Obe, Urša in Šana, sta izbrali svojo drugo najboljšo prijateljico hrano, s katero sta ju seznanili Žana oziroma Beba.

Edina iz trojčka, ki se zdi zadovoljna sama s sabo in z jasnimi cilji v svojem življenju, je Maja. Ne razume, kaj se dogaja s prijateljicama, predvsem s Šano. Prepričana je, da si prijateljici sami delata probleme in ne posumi, da imata morda anoreksijo in bulimijo.

Beba je nezadovoljna s frizerskim poklicem, saj si od nekdaj želi postati uspešna manekenka in gre po zmagi na modni reviji v Milano, še prej pa se izpove Šani in se ji opraviči za opazke, saj ni vedela, da jo bodo tako prizadele. Pove ji za svoje težave in ker ji ne privošči tega pekla, jo svari pred prenažanjem in bruhanjem. Prosi jo, naj si poišče pomoč ter ji dá telefonsko številko psihoterapevke.

Ona ima resnično prijateljico z velikim P, saj je na razpolago vedno, ko jo *ona* potrebuje. Na vse pretege in različne načine ji poskuša pomagati, da bi se rešila iz začaranega kroga ter jo spodbuja pri okrevanju. Ko *njej* umre oče, pokliče prijateljico, ki pride v manj kot petnajstih minutah, kasneje pa jo spremlja tudi na očetovem pogrebu. Prihiti tudi na urgenco, ko sestra okrevava po poskusu samomora. Pride celo sredi pouka, preseneti jo s čudovito vijoličasto, modro in črno maturantsko obleko, ki jo je *zanjo* naredila prijateljčina sestrična.

Prav tako kot Urša in Šana tudi *ona* vztrajno zanika, se izmika in se v svojo obrambo skrega s prijateljico, ki ji želi samo dobro in ve, da s tem ko bruha na večerju, prosi za pomoč. Končno se tudi *ona* opogumi in pove prijateljici, da si že nekaj časa želi shujšati in zato nič ne je ali pa je preveč in potem bruha. Prijateljica je šokirana, a vseeno pripravljena pomagati. Obljubi ji, da je ne bo nikoli zapustila in da bo našla način, kako se izkoptati iz tega. Ko *ona* nekaj dni

normalno jé in ne bruha, je prijateljica zelo ponosna nanjo, pohvali jo in opozori, ali je sploh opazila, kako dobro ji gre; jedla je in zgodilo se ni nič groznega, preživela je in nihče je ni zapustil.

Oni se zdi prijateljica čudovita, njena postava je popolna, kavbojke pa tako tesne, da so videti kot njena druga in lepša koža. Tudi Šana občuduje svojo prijateljico Majo in pravi, da tesne in ozke hlače poudarijo njen vitek pas, svetlikajoči nedrček pa skrije samo tisto, kar je pod njim. Zaradi Majine popolne postave se Šana počuti nesamozavestno. Občuduje pa tudi Bebino brezhibno postavo in naravno lepoto, vendar kasneje vidi, da je šla Beba predaleč ter je videti kot okostnjak in izmozgana lepotica. Tudi Urši se zdi sprva Žana popolna, kasneje pa jo vidi kot izžeto cunjo in voščeno lutko, preklasto, gnilih zob in z otepom slame na glavi.

6.7.6 Odnos do moških in spolnosti

Urša, Šana in *ona* vzbujajo zanimanje nasprotnega spola, vendar jih junakinje nenehno odrivajo od sebe, so nesramne, ne odgovarjajo na telefonske klice in sporočila. Urša in Šana sta celo prepričani, da morata najprej shujšati, potem pa bo čas tudi za fante. Urši se fantje gabijo, Šana pa bo na zmenke pripravljena, ko bo shujšala. Gnusi se sama sebi in si ne predstavlja, da bi se kdo želel dotikati njenega ogabnega in debelega telesa. *Njo* zanimajo samo spolni odnosi, saj samo takrat pozabi na vse. Počuti se varno, sprejeto in dovolj dobro, vredno in lepo. Seks ji predstavlja tudi način sproščanja, poleg tega pa zraven še kuri kalorije.

Ampak kljub temu da je seks idealen hobi, se potem počuti ceneno in naivno, na kar jo opominjajo tudi glasovi v njeni glavi, zato se po navadi prenažé in bruha. Hudo ji je, ker to počne in ne razume, zakaj se niti malo ne ceni. Resne zveze si ne želi, ker se boji, da bi fanta potegnili v svoj vrtinec prenažedanja in bruhanja. Morda se boji tudi ponovne izgube, saj je enkrat že izgubila ljubljeno osebo, to je očeta. Strah jo je, da bi si bila s kom preveč blizu, ker tega ne bi zdržala in na koncu bi tudi njega prizadela. Za razliko od *nje* pa Urša in Šana še nimata spolnih odnosov s fanti, pride samo do objemov in bežnih poljubov.

V Šaninem življenju se pojavijo trije pomembnejši fantje, in sicer sošolec na pravni fakulteti Vito, študent likovne akademije Leon oziroma z nadimkom Maj in Vitov prijatelj, avtomehanik Aleš. Vito ji odkrito pove, da ni debela in da ne mara suhih žensk. Ampak Šana sliši samo to, da ni suhica in s tem potrdi svoje domneve o debelosti. Tudi Maj jo pohvali, da je luščna in jo vpraša, ali bi bila njegova punca, ampak ona ga zavrne in si manjvrednosti kompleks, da ni vredna ljubezni, raje celi s kremnimi rezinami v slaščičarni. Sram jo je, ko jo

zbada glede seksa, saj je to pri njih doma tabu tema. Zaveda se, da ima izkrivljeno mišljenje glede spolnosti, ki se ji je priskutilo zaradi babice, ki je rada ponavljala, da je bila nenačrtovan otrok.

A fantje so vztrajni, Urši in Šani želijo celo pomagati, pri *njej* pa gre le za avanture in niti ne dá priložnosti nobenemu fantu, da bi jo bolje spoznal, kaj šele ponudil pomoč. Šana Vitu in kasneje tudi Alešu pove, da je in bruha ali pa strada ter da je zaradi tega slabotna in omotična. Vito ji je pripravljen pomagati, ker mu je všeč in jo ima rad. Aleš je zelo sočuten in jo povabi na brunarico, kjer bi se privadila zopet normalno jesti, ampak Šana odkloni tudi njegovo pomoč.

Po drugi strani je čutiti, da si vse tri želijo moške bližine, a se bojijo vezati, bojijo se dotikov, poljubov in nežnosti, bojijo se izgube. Preveč so okupirane s hrano in prepričane, da niso vredne ljubezni, zato v njihovih svetovih ni prostora za fante. Nekoč Mark poljubi Uršo, ki začuti podobno kot *ona*. Obe takrat pozabita na vse, Urša pozabi, da je debela in ogabna ter da hoče biti nekdo drug. Tudi Šana ni ravnodušna do sošolca Vita, prija ji njegovo osvajanje, vendar zaradi kompleksov dlje od tega ne gre.

6.7.7 Ona in nevidni ljudje

V romanu *Lepe punce lepo bruhajo* se *ona* velikokrat zateče v svoj svet, kjer pa jo obiščejo tudi nevidni ljudje, »ki so zgoščene, utelešene misli zgražanja, pomilovanja in obsojanja, ki veje iz oči navadnih ljudi, ki jo premerjajo vsak dan znova, ves čas, kamor koli gre.« (Hrvatina 2012: 20) Zasledujejo jo, vedno so prisotni, čeprav so nevidni. Upravljajo z njo, jo nagovarjajo, silijo k bruhanju in ji želijo slabo. Rečejo ji celo, naj umre mlada, da bo lep okostnjak. Opozarjajo jo, da jim ne more pobegniti, saj so povsod okoli nje. So *ona* sama, njeni sovražniki in tudi prijatelji, so njena bulimija, ki je noče izpustiti.

V tem svojem svetu ima monologe, pogovarja se sama s sabo, se sprašuje o smislu življenja, kaj si želi, misli na očeta, hrano in bruhanje ter uprizarja gledališke predstave, kjer imajo glavno vlogo *ona* in njena dvojnica bulimija ter nevidni ljudje. Gledališče predstave so njeno življenje, kjer *ona* igra različne vloge.

Ona se boji nevidnih ljudi, ne mara jih, saj je nikoli ne pustijo pri miru, so neobzirni in vedo vse tisto, česar ni hotela, da bi kdor koli vedel. Berejo ji misli in jih na glas ponavljajo. Nevidni ljudje so močnejši od nje in jo spominjajo na tisto, kar bi *ona* rada pozabila. Ko pa se je *ona* začela truditi in ji je uspelo, da je nekaj časa celo normalno jedla in ni bruhala, so

izginili tudi nevidni ljudje. To je bila njena mala zmaga ali vsaj začetek, dokler se spet ne vrnejo in jo povabijo v pekel. Vztrajno ponavljajo, da ne more brez njih in če njih ne bi bilo, bi *ona* mislila, da je dovolj dobra. Pravijo, da se bo že navadila, ni težko in pomagali ji bodo. Vmes *ona* tudi popusti in se vda, ker ne zmore več. Ampak potem vedno najde moč ter se spet bori proti nevidnim in uničujočim silam, katerih moč je vedno šibkejša.

7 KONEC V ROMANIH OSTAJA ODPRT

Vsi trije romani, *Debeluška*, *Punčka v ogledalu* in *Lepe punce lepo bruhajo* imajo odprt konec in bralca pustijo v rahli negotovosti. Čeprav se Urša, Šana in *ona* na koncu bolj ali manj prostovoljno odločijo za zdravljenje, ne vemo, ali se bodo kdaj rešile iz krempljev anoreksije in bulimije. V največjem dvomu nas prav gotovo pusti Urša, ko pravi:

»Ampak globoko v sebi vem. Lahko me pitajo s to svojo žolico. Lahko me pitajo z nasveti. Lahko me rešujejo pred mojim lastnim življenjem, kolikor hočejo. Vendar nič ne pomaga. En zdrs. In potem bom znova poskusila. Enkrat mi bo že uspelo.« (Vidmar 1999: 202)

Ne ve, kaj bi počela v življenju, starši oziroma Dunja še vedno kroji njeno življenje. Vendar je za razliko od prej Dunjina vloga manjša, Urša pravi, da mama ni več njena prva misel in da se je sprijaznila s tako zanič starši. Želi, da bi se lahko z njo sprijaznili tudi oni.

Pri Šani imamo občutek, da se bo mogoče vse dobro končalo. Šana se je resnično sama odločila za zdravljenje, Urša je bila v to malo prisiljena, saj je njeno življenje viselo na nitki in so jo komaj rešili. Šana je pozitivna in zaključí z besedami: »Bajsa se k sreči seli. Postavila sem jo pred vrata in upam, da ne bo preveč razgrajala!« (Fritz Kunc 2003: 138)

Ona je po večletni bitki z bulimijo na koncu čisto normalno, povprečno dekle. V zadnjem poglavju je čutiti pozitivizem, toplino, umirjenost in zadovoljstvo, *ona* je nežna do sebe in svojega telesa: »Lepo se je umila, pobožala je svojo kožo in pustila, da ji topla voda prelepi lase čez obraz in ji zastre pogled. /.../ Ogrnila se je z belo brisačo in se nežno obrisala.« (Hrvatín 2012: 262)

Kot bi se spravila sama s sabo, sprejela bulimijo in prevzela odgovornost za svoje življenje. Zdi se, kot da je našla zamenjavo za bulimijo, saj so jo začele zanimati še druge stvari kot so risanje in barvanje, filmi, knjige, druženje s prijatelji in glasba. Sama si pripravlja obroke in sproščeno je med gledanjem filma. Njen svet je sedaj lep in rada se ima: »To je njen čas, njen svet, njena pravila. RADA TE IMAM!!« (Hrvatín 2012: 262) Ampak v predzadnjem in zadnjem prizoru, preden pade zastor, se spet pojavijo nevidni ljudje. Čuden občutek, da so še tu, se pogovarjajo z njo, ampak imajo vedno manjšo moč. *Ona* se vedno znova pobere, vse več je dobrih dni in verjame v srečen konec:

»Padem na tla. Še enkrat in še enkrat in še enkrat, dokler si ne polomim vseh večjih kosti v telesu in dokler ni moje telo lepo modre barve z vijoličastimi pikami.« ... »Kosci mene postanejo del mene in me naredijo celovito. Potem padem na tla še enkrat, da si res zapomnim. Čakajoč na srečen konec.« (Hrvatín 2012: 266, 267)

8 ZAKLJUČEK

Skozi raziskovanje in pisanje diplomskega dela sem ugotovila, da motnje hranjenja še vedno veljajo za tabu temo v sodobnem slovenskem mladinskem romanu, saj sem na to temo po pregledu Priročnikov za branje kakovostnih mladinskih knjig od leta 1991 do 2013 zasledila samo slikanico, tri izvirne slovenske romane in eno mladinsko povest ter štiri prevedene sodobne mladinske romane. Pri iskanju po priročnikih sem se zaradi njihove obširnosti omejila samo na ključne besede kot so motnje hranjenja, anoreksija, bulimija, prisilno prenažedanje, ortoreksija in bigoreksija, pomagala pa sem si tudi z iskanjem po spletni aplikaciji Mala knjižnica, ki dopušča iskanje samo po besedah anoreksija in bulimija. Seznam je naslednji:

- **slikanica:** Miha Maté: *Papagaj Bine* (1992),
- **trije izvirni slovenski mladinski romani:**
Janja Vidmar: *Debeluška* (1999),
Marinka Fritz Kunc: *Punčka v ogledalu* (2003),
Asja Hrvatin: *Lepe punce lepo bruhaajo* (2012) in
- **mladinska povest:** Tjaša Povšnar: *Laurin in Klarin dnevnik* (2011) ter
- **štirje prevedeni mladinski romani:**
Kirsty White: *Ali me boš imel rad, če bom suha?* (1999),
Jacqueline Wilson: *Punce v stiski* (2000),
Marliese Arold: *Miriam ima anoreksijo* (2002) in
Laurie Halse Anderson: *Zamrznjeni dekleti* (2011).

Odgovorila sem na uvodna zastavljena vprašanja in ugotovila, da pisateljice Janja Vidmar, Marinka Fritz Kunc in Asja Hrvatin zelo dobro poznajo tako problematiko motenj hranjenja, vzroke, simptome, posledice, doživljanje in spopadanje z boleznijo kot tudi značilen mladostniški jezik in možnosti zdravljenja, kar pa mojstrsko vpletejo v mladinske romane. Nazorno prikažejo predvsem družinske dejavnike tveganja za nastanek bolezni, prav tako pa izpostavijo tudi socio-kulturne in biološko-genetske vzroke. Temeljni vzroki za nastanek bolezni izhajajo iz družine in odnosov med njihovimi člani. Motnjam hranjenja so najbolj izpostavljene ženske, k nastanku bolezni pa pripomore tudi ideal sodobne ženske, ki mora biti vitka, lepa, žena, mati in gospodinja.

Junakinje (Urša, Šana in ona) v analiziranih romanih (*Debeluška*, *Punčka v ogledalu* in *Lepe punce lepo bruhaajo*) z odrekanjem hrani, prenažedanjem in bruhanjem kličejo na pomoč. V

začarani svet motenj hranjenja se zatečejo zaradi nerazumevanja in nesprejemanja v družini ter strahu pred odraslostjo in odgovornostjo za svoje življenje. Zaradi notranjih stisk, bojev in nenehnega obremenjevanja s telesom in hrano se umaknejo iz družabnega življenja ter tonejo vedno globlje. Zavedajo se posledic svojega početja, ampak dokler se ne bodo sprejele in imele rade, s tem ne bodo morale končati. Trudijo se, da bi prenehale, ampak brez strokovne pomoči, lastne motivacije in podpore najbližjih to ni izvedljivo.

Menim, da so avtorice s pričujočimi romani opravile odlično delo in zadostile kriterijem, ki opredeljujejo sodobni slovenski mladinski roman. Po definiciji Marjane Kobe lahko vse tri romane uvrstimo v tretji model realistične proze, saj so glavne junakinje sodobne odraščajoče najstnice med 15 in 18 let in živijo v mestnem okolju. V *Debeluški* in *Punčki v ogledalu* gre za čustveni prvoosebni izpovedi, v *Lepe punce lepo bruhamo* pa za tretjeosebno pripoved iz junakinjine perspektive. Analizirana besedila, ki obravnavajo tabu temo, so obsežnejša in jih uvrščamo med romane. Posameznice iščejo svoje lastno podobo v »novem« svetu, uporabljajo sleng, prihaja do medgeneracijskih trenj, poudarjeno pa je ljubezensko, socialno in čustveno zorenje mladostnic.

Naj povzamem še klasifikacijo žanrov Dragice Haramija, po kateri lahko omenjene romane uvrščamo med sodobni slovenski socialno-psihološki mladinski roman, za katerega je značilna obravnava problemske tematike, natančen opis glavnega lika (mladostnika v težavnem pubertetnem in popubertetnem obdobju), literarni prostor in čas pa sta v večini romanov natančno določena. Literarni prostor so po navadi urbana okolja, predvsem Ljubljana. Pripovedovalec je najpogosteje prvoosebni, to je glavni junak, ki pripoveduje o svojem življenju.

Gaja Kos ugotavlja, da v slovenskem prostoru tovrstnemu romanu še največ pozornosti namenja Dragica Haramija in govori o socialno-psihološkem mladinskem romanu, ki pa ga Kosova imenuje mladinski problemski roman in ga po klasifikaciji Marjane Kobe uvršča v tretji model realistične proze. Kosova pravi, da mladinski problemski roman v center svojega zanimanja postavi problemsko temo, ki zaznamuje glavnega junaka, hkrati pa lahko zaznamuje tudi življenje realnih mladostnikov. Teme slovenskih mladinskih problemskih romanov razvrsti v enajst tematskih sklopov: smrt in samomor (poskus samomora), psihične motnje (sem uvršča tudi anoreksijo in bulimijo), fizična hendikepiranost, iskanje spolne identitete, nasilje (psihično in fizično; znotraj družine in med vrstniki), mladostniki brez staršev, odvisnost (tudi od hrane), bolezni, nezaželena najstniška nosečnost in najstniško starševstvo, delinkventnost ter rasna nestrpnost in politični problemi. Tem kriterijem zadostijo

tudi analizirani romani, saj so v centru zanimanja motnje hranjenja, romane pa lahko uvrstimo v tematska sklopa psihične motnje in odvisnost (od hrane).

Analizirani romani ustrezajo še vsem ostalim kriterijem, ki po Gaji Kos definirajo slovenski mladinski problemski roman, in sicer romani sistematično opredelijo vzroke in/ali posledice ter faze motenj hranjenja, pripovedovalec je dekliški literarni lik in prvoosebni (Urša in Šana) oziroma tretjeosebni (*ona*), dogajalni prostor je v večini primerov urbano okolje (Ljubljana), izrazito je notranje dogajanje junakinj, še posebej pri *oni*, vse tri pa iščejo svojo identiteto in mesto v svetu. Junakinje izkusijo nove in boleče situacije (izguba bližnjih, prehod v srednjo šolo oziroma na fakulteto, ugajanje staršem ...), pojavi se motiv otroštva, junakinje so žrtve samih sebe, družine in družbe, zaznamujejo pa jih občutki krivde, strahu in jeze. Pomembno vlogo imajo tudi stranski liki (starši, prijateljice, moški, sestra, babici in nevidni ljudje). Kljub obravnavi resne teme (kar motnja hranjenja je), pa lahko literarni junak zavzame tudi ironično držo, kar še posebej izstopa v *Debeluški* in tudi v *Lepe punce lepo bruhajo*. Konec romanov se redko konča s smrtjo, po navadi obeta lepšo prihodnost oziroma je odprt (tudi v obravnavanih romanih).

Uršina, Šanina in *njena* zgodba pričajo o tipičnih sodobnih mladostniških stiskah kot so težave s starši, vrstniki, odločitve glede šolanja, hujšanje, strah pred življenjem, odgovornostjo in odraslostjo, izgubo, izkrivljena samopodoba ... Menim, da romani niso namenjeni samo mlademu bralcu, ampak bi po njih morali poseči tudi starši, saj bi tako dobili jasnejšo sliko, kaj se lahko dogaja z njihovim odraščajočim najstnikom, kako razmišlja in na kakšen način se lahko spopada s težavami. Tako bi postali pozornejši na tihe klice na pomoč in hitreje kot bi ukrepali, bolj učinkovita bi bila zdravljenje in okrevanje.

Tako kot so v književnosti motnje hranjenja tabu tema, je tudi v realnosti še precej nepoznavanja in nerazumevanja te problematike. Mladostniki danes vse pogostejše obolevajo za anoreksijo, bulimijo, prisilnim prenejanjem ali za katerokoli drugo obliko motenj hranjenja. Zdi se mi, da je treba o tem še več govoriti, predvsem pa poudariti, da oboleli lahko težave rešujejo tudi na drugačen, bolj konstruktiven način. Treba jih je usmeriti in jih informirati, kam se lahko obrnejo po pomoč, predvsem pa jim večkrat povedati, da jih imamo radi, jih sprejemamo ter jim damo občutek varnosti in vrednosti.

9 VIRI IN LITERATURA

9.1 Literatura

Hafner, Alenka idr.: *Razumeti motnje hranjenja*. Kranj: Zavod za zdravstveno varstvo Kranj, 2011.

Haramija, Dragica: Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana. Miran Hladnik (ur.) *Slovenski roman*. Obdobja 21. Ljubljana: FF, 2003. 171–180.

Haramija, Dragica: Sodobni slovenski socialno-psihološki mladinski roman. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ljubljana: FF, 2010 (Obdobja 29). 85–91.

Haramija, Dragica: *Sedem pisav: opusi sedmih sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev*. Maribor: Pedagoška fakulteta, 2009.

Kobe, Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.

Kos, Gaja: *Slovenski mladinski problemski roman*. Doktorska dizertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2013.

Modrin Švab, Andreja idr.: *Ko hrana ni več hrana*. Ljubljana: ŠOU, 1998.

Saksida, Igor: Mladinska književnost. Jože Pogačnik idr.: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS, 2001. 405–468.

Sternad, Dragica Marta: *Motnje hranjenja: od besed, ki ranijo, k besedam, ki celijo*. Ljubljana: samozaložba, 2001.

9.2 Leposlovne knjige

Fritz Kunc, Marinka: *Punčka v ogledalu*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003.

Hrvatina, Asja: *Lepe punce lepo bruhajo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012.

Povšnar, Tjaša: *Laurin in Klarin dnevnik*. Mengeš: Osnovna šola, 2011.

Vidmar, Janja: *Debeluška*. Ljubljana: Karantanija, 1999.

9.3 Spletni viri

Arhiv priročnikov za branje kakovostnih mladinskih knjig. Pionirska – CMKK:

<http://www.mklj.si/prirocnik/item/451#.U4LrhGi2iig>, dne 26. 5. 2014

Asja Hrvatin: Wikipedia. http://sl.wikipedia.org/wiki/Asja_Hrvatin, dne 22. 5. 2014

Asja Hrvatin: Dnevnik. <http://www.dnevnik.si/ljudje/asja-hrvatin->, dne 22.5. 2014

Lepe punce lepo bruhajo: Bukla. http://www.bukla.si/?action=books&book_id=15261, dne 22. 5. 2014

Lepe punce lepo bruhajo: Mladinska knjiga. http://www.mladinska.com/_files/18465/Asja-Hrvatin-Lepe-punce-lepo-bruhajo_Odisej.pdf, dne 22. 5. 2014

Mala knjižnica: <http://www.moja-knjiga.si/KnjigaStart.aspx>, dne 26. 5. 2014

Marinka Fritz Kunc: Wikipedia. http://sl.wikipedia.org/wiki/Marinka_Fritz_Kunc, dne 22. 5. 2014

Marinka Fritz Kunc: Dogaja.se. http://www.dogaja.se/znani-slovinci/8938/marinka_fritz_kunc/, dne 22. 5. 2014

Pionirska – CMKK: Mestna knjižnica Ljubljana. <http://www.mklj.si/pionirska-knjiznica>, dne 26. 5. 2014

Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig: Pionirska – CMKK. <http://www.mklj.si/prirocnik#.U4AlNygxp2Y>, dne 26. 5. 2014

Punčka v ogledalu: Bukla. http://www.bukla.si/?action=books&book_id=11982, dne 22. 5. 2014

Več o priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig: Pionirska – MKK. <http://www.mklj.si/prirocnik/item/450#.U4AlYCgxp2Y>, dne 26. 5. 2014

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 2. julija 2014

Meta Skok